

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Küreselleşme, Batı Modernliği ve Şiddet: Batı'ya Karşı Siyasal İslam

Rasim Özgür Dönmez

Dr., Exeter Üniversitesi

Bu makaleye atıf için: Dönmez, Rasim Özgür, “Küreselleşme, Batı Modernliği ve Şiddet: Batı'ya Karşı Siyasal İslam”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 4 (Kış 2004), s. 81-114.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

Küreselleşme, Batı Modernliği ve Şiddet: Batı'ya Karşı Siyasal İslam

Rasim Özgür DÖNMEZ*

ÖZET

Bu makalenin amacı küreselleşme, modernlik (modernite) ve şiddet ilişkisini siyasal İslam ve Batı ekseninde incelemektir. Çalışma, küreselleşme ve modernlik küresel siyasal şiddeti neden ve nasıl besliyor sorusuna siyasal İslam'ın oluşum ve gelişim serüveni içerisinde değişen küresel sosyo-politik, ekonomik ve psikolojik şartları göz önünde bulundurarak cevap aramaktadır. Bu çerçevede çalışma iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm küreselleşme, modernlik ve siyasal şiddet ilişkisini inceleyerek kavrama "siyasal şiddet" kavramına yol açan sebepleri irdelemektedir. İkinci bölüm ise şiddet, küreselleşme, Batı modernleşmesi ve İslam ilişkisini incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Siyasal İslam, Şiddet, Globalleşme.

Globalization Western Modernization and Terrorism: Political Islam Against the West

ABSTRACT

The aim of the article is to evaluate the relationship between globalization, modernity and violence in the context of the antagonistic relationship between political Islam and the West. To put it more succinctly, this study seeks an answer for the question "why and how do globalization and modernity breed global political violence?". It tries to answer to this question by means of evaluating the formation, the development and the transformation process of political Islam by considering and examining the role of the West, modernity and the changing political, economic and psychological conditions stemming from globalization. In this framework, this study consists of two sections. The first section evaluates the effects of globalization and modernity on the formation of political violence. The second section explains and examines the relationship between globalization, modernity, violence and political Islam.

Keywords: Modernisation, Political Islam, Violence, Globalization.

* Dr., Exeter Üniversitesi.

Giriş

11 Eylül 2001'de gerçekleştirilen terör saldırılarıyla dünya belki de 20. yüzyılın en karmaşık dönemlerinden birine girmiştir. Bu zorlu ortam Berlin duvarının yıkılmasından sonraki (Soğuk Savaş sonrası) dönemde gözle görülür bir şekilde ortaya çıksa da, 11 Eylül bu ortamı hissedilebilir hale getirmiştir. Soğuk Savaş döneminin sosyalizm/liberalizm karşıtlığında bağlamında kurulmasından farklı olarak, Soğuk Savaş sonrası dönem hem iç politikada hem de uluslararası ilişkilerde kimlik/farklılık bağlamında oluşarak, komünizmin yıkılmasıyla farklı kimliklerin tanınma politikalarına zemin olmuştur. Farklı kimliklerin ortaya çıkmasını ve kendilerini yeniden tanımlamasına tanık olan bu süreç genelde kanlı bir şekilde gerçekleşmiş ve küreselleşmenin etkisiyle tüm dünyada etkisini kolayca hissettirmiştir.

Bu çerçevede İslam-Batı ilişkisi de farklı bir mecraya yönelmiştir. Soğuk Savaş dönemindeki ortak düşmana (SSCB) karşı birliktelik, yerini güvensizlik ve düşmanlığa bırakmıştır. Her ne kadar siyasal İslam'ın kökleri 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başına rastlansa da, Soğuk Savaş sonrası dönem siyasal İslam'ın kendini Batı'ya karşı tanımlayıp, küreselleşmesine yol açmıştır. Buna karşılık Batı da İslamiyet'i bir güvenlik meselesi olarak algılamaya başlamış ve 11 Eylül ile beraber değiştirilmesi ve modernleşmeyle uyumlaştırılması gereken bir "öteki" olarak görmeye başlamıştır. 11 Eylül ile başlayan ve ABD'nin Afganistan ve Irak işgalleri ile süren şiddet örgüsü Doğu-Batı, İslam-Batı gibi kavramların arasını daha da açıp, birbirinden soyutlayarak dünyada bir kızgınlık ve bıkkınlığa yol açmıştır. Anlatılanların ışığında bu makalenin amacı küreselleşme, modernlik ve şiddet ilişkisini siyasal İslam ve Batı ekseninde incelemektir. Çalışma, küreselleşme ve modernitenin küresel siyasal şiddeti neden ve nasıl besliyor sorusuna siyasal İslam'ın oluşum ve gelişim serüveni içerisinde cevap arayacaktır. Çalışmanın ilk kısmında küreselleşme, modernlik ve siyasal şiddet ilişkisini irdelenerek siyasal şiddet olgusuna yol açan sebepler incelenecektir. İkinci kısmında ise şiddet, küreselleşme, Batı modernleşmesi ve İslam ilişkisi 11 Eylül sonrası döneme de vurgu yaparak irdelenecektir.

Küreselleşme, Modernleşme ve Siyasal Şiddet

Tarih küreselleşme, modernleşme ve siyasal şiddetin birbirleriyle yakın ilişkisini ortaya koyan örneklerle doludur. Komünizm veya nasyonal sosyalizm için öldürülen milyonlarca insan bunun küçük bir örneğidir. Bugün küreselleşmenin zorunlu olarak dayattığı modernleşme Orta Doğu, Latin Amerika, Afrika gibi Batı dışındaki bölgelerde şiddete yol açmaktadır. Konuyu detaylı olarak incelemeden önce bu üç kavramın birbirleriyle ontolojik ilişkilerini ve siyasal şiddet kavramını kısaca irdelenecek olursak

özellikle siyasal şiddet üzerinde ortak ve kapsayıcı bir tanımlama olmadığını görürüz. Bundan da önemlisi siyasal şiddeti tanımlayan teorisyenlerin, bu kavramı oluşturan dinamikler üzerindeki teşhisleri bile farklılaşmaktadır ve analizleri daha çok ulusal düzeyle sınırlıdır. Ted Gurr'a göre siyasal şiddet: "Siyasal bir çerçevede rejime, rejimin aktörlerine ve politikalarına karşı yöneltilen her türlü toplu saldırı olarak tanımlanır".¹ Buna göre, toplumun mevcut kültürel ve pratik koşulları siyasal hedeflere karşı saldırganlığı teşvik ediyorsa ve bu duruma toplumdaki birçok insan öfkelenmişse siyasal şiddetten söz edilebilecektir. Bir başka deyişle, insanlar elde ettikleriyle beklentileri arasında bir uçurum olduğu zaman öfkelenirler. Devrimler ise hem kitlelerin hem de seçkinlerin isteklerine ters düşen göreceli yoksunluğun meydana gelmesiyle açıklanabilir. Kanaat önderleri ve onları izleyen kitlelerin birlikte düş kırıklığına uğraması halinde, siyasal şiddet olasılığı doğar.² Samuel Huntington'a göre ise siyasal şiddet ile modernleşme arasında yakın bir bağ vardır.³ Yazar gelişmekte olan veya modernleşen toplumlarda siyasal şiddetin modern toplumlara göre daha fazla olacağını söylemektedir. Modernleşen toplumdaki beklentiler, hızlı devrim ve sosyal değişimin sonucunda doğan talepler, o toplumda mevcut siyasal ve sosyal kurumlar tarafından karşılanmamaktadır.⁴ Buna karşılık David C. Schwartz devrimlerin veya politik şiddetin halkın siyasal sisteme yabancılaşmasından kaynaklandığını ileri sürmektedir.⁵

Siyasal şiddet kavramından yola çıkarak üzerinde durulması gereken bir diğer kavram da siyasal terörizmdir. Terör Latince *terre* sözcüğünden türemiş olup, korkutmak, dehşete düşürmek, korkutup kaçırmak gibi anlamları vardır.⁶ Fakat terörizm her zaman siyasal dürtülerle yapılmaz. Bu yüzden konumuzla bağlantılı olarak "siyasal terörizm" kavramının açıklanması yararlı olacaktır. Siyasal terörizm, örgütlü bir grubun ya da tarafın isteği sonucu belirli bir amaç doğrultusunda yapılan sistemli siyasal şiddet diye tanımlanabilir.⁷ Bir başka tanıma göre ise siyasi terörizm "bireylere, gruplara, toplumlara ya da devletlere, teröristlerin siyasi

¹ Aktaran: Theda Skocpol , *Devletler ve Toplumsal Devrimler: Fransa, Rusya ve Çin'in Karşılaştırmalı Bir Çözümlemesi*, Ankara, İmge Yayıncılık, 2004, s.36.

² Ibid. s.36-37.

³ Samuel Huntington , *Political Order in Changing Societies*, New Haven, Yale University Press, 1968, s. 39-59.

⁴ Ibid. s.48-58.

⁵ D.C. Schwartz, "Political Alienation: The Psychology of Revolution's First Stage", I. Feierabend, R.L. ve Gurr, T.R. (eds.) *Anger, Violence and Politics: Theories and Research*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1972, s.58-66.

⁶ Cemal Güzel, "Korkunun Korkusu Terörizm", Cemal Güzel (ed.) *Silinen Yüzler Karşısında Terör*, Ankara, Ayraç, 2002, s. 15.

⁷ T. Günay, *Siyasi, Adli, Kriminal ve Psikolojik Yönleriyle Türkiye'de Terör ve Terörizm*, Ankara, Berikan, 2001, s.4.

taleplerine ödün verilsin diye korku ve dehşet salmak için, cinayet ve ortadan kaldırmanın düzenli kullanımı ve yok etme tehdididir".⁸

Kavramın tanımı yukarıda kısaca açıklandıysa da farklı ölçütler temel alındığında çoğu kez neyin terör, kimin terörist olduğu muğlaklaşabilmektedir. Bu belirsizliğe konumuz bağlamında cevap veren belli başlı iki görüş vardır. Paul Wilkinson, Walter Laqueur, Yonah Alexander gibi yazarlara göre terör eylemleri temel olarak Batı'yı ve batılı demokrasileri hedef almaktadır.⁹ Bu yazarlar, üçüncü dünya ülkelerini devlet destekli uluslararası terörizmin başlıca uygulayıcıları olarak görürler. Bu yaklaşımda Batılı devletler, kendilerine yönelik terörist saldırılara misillemede bulunan meşru taraf olarak algılanır. Buna karşılık, Noam Chomsky, Richard Falk gibi yazarlara göre ise terör asıl olarak devletler tarafından uygulanmaktadır ve bu açıdan Batılı devletler, özellikle de İsrail ve ABD asıl sorumlular olarak ilan edilirler.¹⁰ Görüldüğü gibi her iki görüş de olguya tek yanlı bakmaktadır ama, yukarıda belirtildiği gibi terör kavramı muğlak ve ideolojik bir kavramdır ve sınırlarının çizilmesi zordur.

Bu çerçevede konunun siyasal İslam-Batı bağlamına taşınması durumunda da kavram muğlaklığını korumaktadır. İsrail'in Filistinlilere uyguladığı politikalar "devlet terörü" olarak görülebileceği gibi, *Hamas* veya *İslamî Cihad* gibi örgütlerin İsrail'li sivillere karşı yaptığı intihar eylemleri de "grup temelli teröre" örnektir. ABD'de gerçekleştirilen 11 Eylül terör eylemine karşılık ABD'nin 11 Eylül sonrasında izlediği *Bush doktrini* çerçevesinde geliştirdiği politikaların niteliği de aynı biçimde muğlaktır; ABD'nin olası tehditler üzerinde kontrol kurma ve tehlike kaynaklarını kontrol ve imha etmeyi öngören görüşünü yansıtan bu politikasının ne kadar yasal olduğu ve terör kapsamında düşünülüp düşünülemediği de tartışılması gereken bir konudur.¹¹ Özellikle ABD'nin BM kararı alınmadan yaptığı Irak işgalinin meşruiyeti uluslararası kamuoyunda hala sorgulanmaktadır. Bu nedenle, bu çalışmada, tarafsızlığı sağlama çabasıyla, yoğun tartışmalara neden olan ve muğlaklığı açıklamayı zorlaştıran "siyasal terör" kavramı yerine "siyasal şiddet" kavramı tercih edilmiştir.

İslam-Batı karşıtlığının temellerini Haçlı seferlerine kadar götürmek mümkündür. Fakat aşağıdaki analizde detaylı görüleceği gibi, modern siyasal İslamı yaratan 19.yy. Batı sömürgeciliğidir. Batı'nın Orta Doğu, Asya ve Afrika'daki Müslüman ülkeleri sömürge altına almaları bu ideolojinin

⁸P. Wilkinson, "Terör ve Terörizm: Kavramlar, Özellikler ve Tipoloji", Cemal Güzel, (ed.) *Silinen Yüzler Karşısında Terör*, Ankara, Ayraç, 2002, s. 150.

⁹ Aktaran: Cemal Güzel, "Korkunun Korkusu Terörizm", Cemal Güzel (ed.) *Silinen Yüzler Karşısında Terör*, Ankara, Ayraç, 2002, s.13

¹⁰ Ibid.

¹¹ Slavoj Žižek, *Irak Çaydanlığı*, İstanbul, Encore, 2004, s. 19.

doğmasına katkıda bulunmuştur. Bir başka deyişle, siyasal İslam ontolojik olarak İslam'ın anti-Batıcı şekilde okunmasıyla gelişmiştir. Siyasal İslam doğuşundan sonra (1900'lerin başından 1990'lara kadar) Batı'yı doğrudan hedef almasa da, şiddet oklarını Batı'nın kuklası olarak gördüğü Müslüman ülkelerdeki laik otoriter rejimlere yöneltmiştir. Soğuk savaş sonrası dönemde ise Batı, ABD nezdinde temsil edilir hale gelmiştir. Ekonomik siyasal gücü ve Orta Doğu'daki varlığı ile siyasal şiddetin hedefi ABD ve müttefiklerine yönelmeye başlamıştır. ABD'nin İsrail-Filistin çatışmasında İsrail'e gözü kapalı destek vermesi İslam dünyasında ABD'ye karşı nefret oluşturmuştur ve bu nefret giderek daha da artmaktadır. Bu bağlamda, 26 Şubat 1993'de *İslamî Cihad*'ın New York'ta Dünya Ticaret Merkezi'ne yaptığı saldırı sonucunda 6 kişinin ölmesi ve 1998'de Kenya ve Tanzanya'daki Amerikan Elçiliklerinin El-Kaide tarafından bombalanması Hungtington'un ünlü "medeniyetler çatışması" tezinin bir korku filmi gibi somutlaşacağı 11 Eylül saldırıları ve sonrasının habercileri olmuştur.¹² 11 Eylül terörist saldırıları dünya ve ABD için yeni bir dönemin açılacağına habercisidir. 11 Eylül sonrası ABD'deki neo-muhafazakar yönetimin "terörle savaş" çerçevesinde gelişen güvenlik paradigması dünyanın savaşa ve askere indirgenmesi sonucunu doğurmuştur.¹³ Şiddetin iktidar olacağı bir dönemi haber veren bu paradigma sonucunda ABD'nin Afganistan ve Irak'a saldırması ise siyasal şiddetin boyutlarını arttırıp, şiddetin nasıl iktidar olabileceğini somut bir biçimde gözler önüne sermiştir.

Sonuç olarak, İslam-Batı ve siyasal şiddet ilişkisi 21. yüzyılda özellikle de 11 Eylül sonrasında dünya siyasal ve ekonomik hayatının en önemli konusu haline gelmiştir. Fakat, siyasal şiddet kavramını işleyen teoriler, İslam-Batı karşıtlığını 11 Eylül bağlamında anlamamıza yardımcı olsa da, geç modern zamanlarda bu iki aktör arasındaki şiddeti besleyen dinamikleri anlamamızda yetersiz kalmaktadırlar. Bunun nedeni şiddeti besleyen dinamiklerin modernlik ve globalleşme süreçleri ile bağlantılı olmasıdır. Bu çalışmanın iddiası modernlik ve globalleşme bağlamında İslam ile Batı arasında giderek yoğunlaşarak şiddeti doğuran ve besleyen iki ana etken olduğudur: 1) Batı modernliğinin ontolojisi; 2) Soğuk Savaş sonrası dönemle birlikte globalleşmenin hızlanması ve neo-liberalizmin yayılması sonucunda dünyanın Ulrich Beck'in deyimiyle bir "risk toplumu" halini gelişi ve bunun sonucunda da özellikle 11 Eylül 2001 sonrasında daha da gelişerek büyüyen global güvenlik paradigması.¹⁴

¹² *Revolutionary and Dissident Movements*, B. Szajkowski, (ed.) London, John Harper Publishing, 2004, s.517. ;Samuel Huntington, "Clash of Civilisations", *Foreign Affairs*, 72, 1993, s.22-49.

¹³ Fuat Keyman "11 Eylül Sonrası Dünya, Türkiye ve Dış Politika", *Foreign Policy*, Aralık 2003, s.113

¹⁴ Ulrich Beck, *World Risk Society*, London, Polity Press, 1999, s. 125.

Modernliğin Ontolojisi

Modern sözcüğünün ortaya çıkışı geç 16. yüzyıla tekabül etmektedir. Kavram İngiliz dilinde ortaya çıkmış olup, "hiç mevcut olmayan şey" anlamını taşımaktaydı. Bir başka açılımla geleceğin geçmişten farklı olacağı anlamına geliyordu. Tarih, dünyanın sonuyla bitecek olan ahlaki bir drama olarak görülüyordu.¹⁵ Bu kavram 18. yüzyılın sonlarında "daha iyi bir dünyaya erişmek" anlamını taşımaya başladı. Jürgen Habermas'ın "modernite projesi" olarak adlandırdığı bu dönem ontolojik olarak özgür ve yaratıcı biçimde çalışan bireylerin çabalarıyla oluşan bilgi birikiminin insanlığın özgürleşmesi için kullanılması anlamına geliyordu. Bu dönem doğayı, bilimin hakimiyetiyle dönüştürmeyi ve insanı kıtlık, doğal afet gibi hoşnutsuzluklardan kurtarmayı müjdeliyordu. Bu bağlamda rasyonel düşünce ve örgütlenme biçimleri bu dönemin başat öğelerinden biri halini alarak dinin, efsanelerin, boş inancın, iktidarın keyfi kullanımından kurtulmayı vaat ediyordu. Bu dönem ilerleme fikriyle sıkı bir şekilde özdeşleşiyor ve modernitenin savunduğu tarih ve gelenekten kopuşu sıkı bir şekilde sahipleniyordu. ¹⁶ David Harvey'in belirttiği gibi bu tür bir proje aracılığıyla, bütün insanlığın evrensel, sonsuz ve değişmez nitelikleri ortaya çıkabilirdi.¹⁷ İnsanlığın ilerlemesi adına bir yandan insan yaratıcılığını ve bilimsel keşifleri yüceltirken, evrensellik, eşitlik, özgürlük gibi evrensel değerleri de alkışlıyordu.¹⁸

Her ne kadar Harvey bu düşünceyi laik bir düşünce olarak adlandırsa da,¹⁹ bilimin ve rasyonel düşüncenin evrensel uygarlığın temeli olduğuna dair inanç Hristiyanlıktan devşirilen bir düşünceydi.²⁰ Hristiyanlık öncesi eski Yunan ve Roma'nın çok tanrılı inançlarıyla bağlantılı olarak insanların farklı şekilde yaşayacaklarına dair inanç yaygındı. Tek bir yaşam biçiminin doğru olacağına dair inanç ise Hristiyanlığa ait bir görüştür. Hristiyanlık kurtuluşun herkese açık olduğu düşüncesi içerisindeydi. Gray'e göre pozitivistler bu düşünceyi miras almışlardır. Bu bağlamda pozitivistler de, modern toplumların her yerde aynı olacağına ve kurtuluşun tek bir yoldan olacağına inanıyorlardı.²¹ Bu pozitivist düşüncenin neden modernleşme paradigmasına dayandığını açıklar. Bu bakış açısına göre pozitivistizmin Hristiyanlık'tan devşirilen mutlak doğru kavramından türemektedir. Batı modernliğini referans alarak dünyanın diğer bölgelerini yargılamak ve

¹⁵ John Gray, *El Kaide: Modern Olmanın Anlamı*, İstanbul, Everest, 2004, s.88-89.

¹⁶David Harvey, *Post Modernliğin Durumu*, İstanbul, Metis, 2000, s. 25-26

¹⁷ Ibid. s. 25.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

²⁰ John Gray, *El Kaide: Modern Olmanın Anlamı*, Everest, İstanbul, 2004 s. 90.

²¹ Ibid., s.91-92, 97.

onları "mutlak doğruya" itmek Batı'ya ait bir misyondur. Bu projeyle amaçlanan bir başka nokta da modernleşen ve Batılılaşan her devletin hem ekonomik ve hem de politik anlamda moderniteyle ve böylece de neo-liberal dünya sistemiyle barışık kılınmasıdır.

Modernitenin bu ontolojik ögesinin dayandığı "yaratıcı yıkma imgesi" Batı-İslam karşıtlığı çerçevesinde geç modern zamanlarda şiddetin neden doğduğunu anlamamızda önemli bir ipucudur.²² "Yaratıcı yıkma" imgesi kısaca "... daha önce yapılmış çok şeyi yıkmaksızın yeni bir dünya nasıl yaratılabilir"²³ kavrayışıyla özetlenebilir. Modernite/modernlik geçmişle gelecek arasında radikal bir kopuşu salık verir ve geçmişteki paradigmayı yıkarak yeni bir paradigmanın doğuşuna yol açar. Michael Hardt ve Antonio Negri'nin sözleriyle belirtirsek; "modernliğin kendisi krizle tanımlanır; bu içkin yaratıcı kuvvetlerle, düzeni yeniden tesis etmeyi amaçlayan aşkın iktidar arasındaki durmak bilmez çatışmadan doğmuş bir krizdir".²⁴ Bir başka deyişle, modernlik yeni bir paradigma oluşturmak isteyen güçlerle iktidar arasındaki çatışma bağlamında sürekli yeniden tesis edilen bir süreçtir. Modernitenin çizgisel tarih anlayışıyla daha iyiye eskisi yıkılarak ulaşılabileceği düşüncesi bu anlayışın altında yatan temel nedendir. Buna somut bir örnek vermek gerekirse, liberal demokrasileri yıkmak isteyen nasyonal sosyalist Hitler Almanyası bir modernite ürünüdür. Politik şiddeti kullanarak eskiyi yıkıp yeni bir paradigma yoluyla yeni bir dünya yaratmaya çalışmıştır. Keza Sovyetler Birliği modernliğin ürünüdür ve liberal demokrasileri yıkıp dünyayı sosyalistleştirmeye çalışmıştır.

Bir başka deyişle modernlik, ontolojik olarak kendi içinde mutlakiyetçiliği barındırdığı için otomatik olarak şiddeti de kendi içerisinde barındırmaktadır. Şiddet üzerine çalışan teorisyenler bunu göz ardı etmişlerdir. Bu konuyu Batı ve İslam bağlamında incelemeye başlamadan önce bir güvenlik sorunu olarak şiddet olgusunu küreselleşme süreci açısından da gözden geçirmek yararlı olacaktır.

Küreselleşme ve Güvenlik

Geç modern zamanlar veya daha somuta indirgersek Soğuk Savaş sonrası dönemde Batı ezeli düşmanını (SSCB) bertaraf ederek kendi güvenliğini sağlayacağını hesaplamışsa da bu süreçte kendini istemeden karışık bir ortamın içerisine sokmuştur. Çünkü Batı modernitesini dünyaya yayma girişimi Batı'nın sandığı kadar kolay olmayacaktır. Her ne kadar bu yayma

²² David Harvey, *Post Modernliğin Durumu*, İstanbul, Metis, 2000 s. 29.

²³ Ibid.

²⁴ Michael Hardt, ve Antonio Negri, *İmparatorluk*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2003, s. 99.

girişimi yukarıda belirtildiği gibi modernitenin mutlakiyetçi özünden ileri gelse de, geç modern zamanlarda bu planlamanın hayata geçmesi giderek zorlaşmaktadır. Zira Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik-globalleşme ilişkisi daha karmaşık bir hal almış, güvenlik tehditleri değiştiği içinde Soğuk Savaş döneminin güvenlik paradigması büyük ölçüde terk edilmek zorunda kalmıştır. Aşağıda daha ayrıntılı ele alacağımız gibi doğal kaynakların kıtlığı ve dünyanın bir "risk toplumu" haline gelişi Batı bağlamında güvenlik kelimesinin önemini daha da arttırmaktadır. İki aktörün, Batı dediğimiz "merkezin" ve Batı dışında kalan diğer alanlar olarak tanımladığımız "çevrenin" moderniteye bakışı ile her iki aktörün birbirleriyle ilişkileri şiddet ve güvenlik kavramlarıyla yakından ilişkilidir.

Küreselleşme, konumuz bağlamında dünyada iki önemli olguya yol açmıştır. Bunlardan ilki dünyanın bir risk toplumu haline gelişi; ikincisi de küreselleşmenin ülkeler, bölgeler ve sınıflar arasında ekonomik ve siyasal dengesizliğe yol açması olarak özetlenebilir. Bu anlamda küreselleşme sanayi sonrası bilgi toplumunun yaşandığı yerleri bir "risk toplumu" haline getirmekte, zaman ve mekanın sıkıştırıldığı bu süreç toplumları "risk toplumuna" dönüştürmektedir.²⁵ Örnek vermek gerekirse, dünyanın herhangi bir yerinde çıkan bir salgın hastalık dünyanın başka bölgelerine rahatça yayılabilmekte veya dünyanın herhangi bir yerinde çıkan politik karmaşa Batı ülkelerini örneğin siyasi sığınmacılık veya göçler sonucunda rahatça etkileyebilmektedir.

Küreselleşmenin getirdiği bir diğer önemli sonuç da devletler, bölgeler ve hatta sınıflar arası eşitsizliğin artmasıyla açlık, fakirlik gibi sorunların dünyayı tehdit eden "sistemsel bir sorun" haline gelmiş olmasıdır.²⁶ Bugün dünyada bir milyardan fazla kişi yıllık 370 ABD Dolarının altında açlık sınırında yaşamaktadır. Orta Doğu, Latin Amerika, Karayipler ve Kuzey Afrika'nın yüzde 40'ı yoksulluk sınırları içerisinde.²⁷ Bunun yanı sıra, Batı içerisindeki ekonomik eşitsizlik de artmaktadır. 1980 ve 1990'lı yıllarda İtalya ve Almanya dışında bütün OECD ülkelerinde ücret dengesizlikleri gözlemlenmektedir.²⁸

²⁵ Ulrich Beck, *World Risk Society*, London, Polity Pres, 1999 s. 125; Fuat Keyman, "Küreselleşmenin Nevrotik Vatandaşları", *Radikal İki*, 15-08-2004, s. 5.

²⁶ Ibid.

²⁷ Michael T. Martin, "Fortress Europe and Third World Immigration in the Post-Cold War Global Context", *Third World Quarterly*, Cilt 20, No. 4, 1999, s. 825.

²⁸ C. Thomas, ve M. Reader, "Development and Inequality" B. White, ve R. Little, (ed.) *Issues in World Politics*, New York, Palgrave, 2001, s. 91.

“Risk toplumu” ekonomik dengesizliklerle de bağlantılıdır.²⁹ Şöyle ki, Batı dışındaki ülkelerde yaşanan ekonomik dengesizlikler sonucunda ortaya çıkan buhranlar, Batı'ya yasal olmayan yollardan göçlerle, sosyal, ekonomik ve siyasal sorunlar yaratacağından Batı için aynı zamanda bir güvenlik sorunu doğurmaktadır. Aydınlanma'dan bu yana Batı kendi normlarını dünyaya yaymaya çalışmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında, tek kutuplu dünyayı daha dengeli (*stable*) bir hale getirmek için kendi modernlik normlarını küreselleşmenin yardımıyla dünyaya yaymaya başlamıştır.³⁰ Küreselleşme taraftarları dünyadaki bütün siyasal ve ekonomik hastalıkları serbest piyasa ve demokrasi yoluyla tedavi edeceklerine inanmaktadırlar. Serbest piyasa ve demokrasilerin dünyayı daha iyi ve güvenilir bir hale getireceği gibi modernist bir hayalin peşinden gitse de, bu evrensel reçete dünyada karmaşanın ve şiddetin artmasına neden olmaktadır.³¹

Bunda Batı'nın kendi normlarını yaymaya çalışırken Bosna, Ruanda gibi etnik sorunlara kendi çıkarları bağlamında bakmasının da rolü vardır.³² Diğer bir ifadeyle, Batılı ülkeler kendi çıkarları çerçevesinde anti-demokratik hükümetlere veya rejimlere destek vererek veya kendi güvenlikleri bağlamında bu olumsuzlukları görmezlikten gelerek kendi normlarının yayılmasını da tehlikeye atmaktadır. 11 Eylül sonrasında Özbekistan'da yapılan sistematik insan hakları ihlallerinin ABD'ye hava üsleri açılmasından dolayı görmezden gelinmesi veya Avrupa Birliği'nin Tunus gibi Magrip ülkelerinden göçü engellemek için ekonomik ve politik yardımlar yapma yerine, bu ülkelerin otoriter rejimleri ve güvenlik kurumlarıyla ortaklıklar kurma yoluna sapması Batının çifte standardına örnek teşkil etmektedir. Bu ikilem güvenlik-demokrasi karşıtlığı gibi Batı modernitesinin, ilk bölümde belirtildiği üzere hem mutlakiyetçi yapısından

²⁹ Bkz. Rasim Özgür Dönmez, *Europeanisation and Turkey*, University of Exeter'da yayınlanmamış Doktora tezi, 2003.

³⁰ G.R Olsen, “Promotion of Democracy as a Foreign Policy Instrument of Europe: Limits to international Idealism”, in *Democratization*, Vol. 7, No. 2, Summer 2000, s.142-167.

³¹ Amy Chua'nun *World On Fire: How Exporting Free-Market Democracy Breeds Ethnic Hatred and Global Instability* adlı kitabında yer aldığı gibi, bu evrensel reçete bir çok yerde zenginliği elinde toplayan azınlıkların, çoğunluk tarafından kısıkanılıp katledilmesine yol açmıştır. Bir başka deyişle Batı modernliği her ne kadar Dünyaya yayılsa da bu normlar girdikleri devletlerin politik, kültürel, ekonomik ve sosyal sistemine oturmamışlardır; Amy Chua, *World On Fire: How Exporting Free-Market Democracy Breeds Ethnic Hatred and Global Instability*, London, William Heinemann, 2003. s. 1-189.

³² Bkz. K.Bush, ve Fuat Keyman, “Identity Based Conflict: Rethinking Security in a Post-Cold War”, *Global Governance*, 1997, No.3, s. 311-328.

kaynaklanan kendi iç söylemi bağlamındaki sorunlarından, hem de globalleşme sonucu oluşan güvenlik sorunlarından ortaya çıkarmıştır.³³

Dünya ideolojik kategorilere ayrılmış ve Batı'nın güvenlik parametreleri içerisine girmiştir. Sivil ve sivil olmayan, birinci ve üçüncü dünya gibi kavramlaştırmalar Batı'nın kendi ve diğerleri (*the west and the rest*) ayrımına yol açmış ve öteki kategorisine sokularak, onları kendi güvenliği açısından bir tehdit unsuruna indirgemıştır.³⁴ Soğuk Savaş döneminde Polonya gibi bazı ülkeler "Doğu Avrupa" imgesi içinde dışlanırken, Soğuk Savaş sonrasında daha pozitif bir anlamı imgeleyen "Orta Avrupa" yön imgesinin içine sokulmaları bunun en güzel örneğidir.

Batı'nın Soğuk Savaş sonrasında oluşturduğu güvenlik paradigması önemli bir sorunu da beraberinde getirmektedir.³⁵ Bu güvenlik paradigmasının, küreselleşmenin egemen kıldığı Batı modernitesinin Soğuk Savaş sonrasındaki hakim ideolojisi neoliberalizmin ideolojik, ekonomik ve siyasi aktarımı açısından önemli bir yeri vardır. Her ne kadar bu ideoloji aktarımı Gramşyan bir perspektifle Batı'nın kendi hegemonyasını öteki üzerinde kurarak, onu kontrol etmeyi amaçlasa da, bu bakış açısı kendi içinde çeşitli sorunları barındırmaktadır.³⁶ Betimlenen bu küresel ekonomik ve siyasi durum, Batı'nın eksenini dışında kalan ve zaten küreselleşmeye sıkı bir şekilde eklenememiş toplumların modernleşmeyi ve Batılılaşmayı başarılı bir şekilde gerçekleştirememelerine yol açmaktadır. Bu durum kendisini Kazakistan'da şiddet ve mülksüzleşme üzerine yaptığı araştırmada Nazpary'nin belirttiği gibi, mevcut geleneksel kurumları yıkararak, ülkeyi ekonomik ve ahlaki bir karmaşa ortamına götürmüştür: Ülkede etnik ve ekonomik şiddet ortamı yaratan bu durumun sorumlusu halkın nazarında Batı ve Rusya'dır.³⁷ Bir başka deyişle, küreselleşme ve Batı modernitesinin dünyaya yayılması ama kurumsallaşmaması Batı dışı ülkeler için bir umutsuzluk kaynağıdır.³⁸ Zira, halklarda Batı tarafından haksızlığa

³³ G. White, "Encouraging Unwanted Immigration: a Political Economy of Europe's Efforts to Discourage North African Immigration'in *Third World Quarterly*, Cilt 20, No 4, 1999, s. 839-854

³⁴ Bkz. Fuat Keyman, Mahmut Mutman, ve Meyda Yeğenoğlu, 'Dünya Nasıl Dünya Oldu' Fuat Keyman, Mahmut Mutman, ve Meyda Yeğenoğlu, (der.) *Oryantalizm, hegemonya ve Kültürel Fark*, İstanbul, İletişim, 1999, s. 7-25.

³⁵ Güvenlik her zaman kendi antitezini içinde barındıran bir süreçtir ve Arslan'a göre güvenlik arayışı beraberinde "zorlamayı, kontrol etmeyi, sınırlamayı, kapatmayı, disiplini, boyun eğmeyi/eğdirmeyi ya da dışarıda bırakmayı gerektirir"; Z.Arslan, "11Eylül'ün Öteki Yüzü: Leviathan'ın Dönüşü' *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yıl. 4, Sayı. 20, 2002, s.79.

³⁶ R.Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", *Millennium*, 1982, Cilt 12, No.2, s. 172-173.

³⁷ John Nazpary, *Sovyet Sonrası Karmaşa: Kazakistan'da Şiddet ve Mülksüzleşme*, İstanbul, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 9-32.

³⁸ Bkz.Ibid., s. 92-93.

uğramışlık hissi yaratmaktadır. Huntington'un "modernleşme"³⁹ ve Ted Gurr'un beklentiler ile mevcut arasındaki açıklık bağlamında belirttiği⁴⁰ gibi Batı modernleşmesi genelde Batı dışı toplumlarda beklentileri artırarak mevcudun ekonomik, siyasal ve sosyal olarak yetersiz bulunmasına yol açmaktadır. Bu ise kızgınlığa, düş kırıklığına ve şiddetin her türüsüne kapı açmaktadır.

İslam ile Batı arasında yaşanan şiddet gerçeği de yukarıda çizilen bu çerçeve içersinde anlamlıdır. Buna göre sorumlu, modernitenin mutlakiyetçi yapısı ve küreselleşme sürecinin başarısızlığı sonucunda Batı dışı ülkelerde çıkan siyasal ve ekonomik aksaklıklar ve Batı'nın yeni güvenlik paradigmasıdır.

İslam, Batı ve Şiddet: Ontolojik ve Epistemolojik Ayrımdan Siyasal Şiddete

Her şeyin Soğuk Savaş sonrasıyla başladığı kolaycılığın kaçmadan, İslam ve Batı arasındaki gerilimi Soğuk Savaş öncesine giderek araştırmak ve bu aktörlerin ne zaman ve neden çatışmaya başladıklarını, bunun şiddete nasıl ve niye dönüştüğünü, bu çatışmanın kaynaklarının neler olduğunu ve şiddetin modernite ve Soğuk Savaş sonrası küreselleşmeyle ilişkilerini araştırmak çalışmamız açısından önemlidir.

İslam-Batı çatışmasının ilk kaynaklarını Haçlı seferlerine götürmek ve buradan da Huntington'un *Medeniyetler Çatışması* veya George W. Bush'un 11 Eylül sonrası sarf ettiği "Haçlı Seferleri" söylemine ulaşmak mümkündür.⁴¹ Fakat modernlik bağlamında İslam-Batı çatışmasının izahı siyasal İslam gerçeğinde vücut bulmaktadır. Aşağıda da inceleneceği gibi, siyasal İslam dediğimiz olgunun ortaya çıkışı bir şekilde Batı'ya karşı duyulan hayranlıkla karışık bir kızgınlığın sonucunda olmuştur. Fakat siyasal İslam aynı zamanda Batı-İslam bağlamında şiddetin doğuşunu hazırlayan temel bir durumdur. Bunun anlamı her siyasal İslamcı hareketin bütünüyle şiddetle özdeşleştirilmesi değildir. Siyasal İslam-Batı bağlantılı küresel şiddet, asıl olarak dünyadaki sosyo-politik ve psikolojik dönüşümün bir sonucudur. Zira, bizatihi siyasal İslam'ın tarihi, Batı modernliğinin evrenselleştirilmesi politikalarının yan etkilerinin ürünüdür.

³⁹ Samuel Huntington, "The Clash of Civilisations" *Foreign Affairs*, 72, 1993 s. 39-59

⁴⁰ Aktaran. Thelda Skocpol, *Devletler ve Toplumsal Devrimler: Fransa, Rusya ve Çin'in Karşılaştırmalı Bir Çözümlemesi*, Ankara, İmge Yayıncılık, 2004, s.36.

⁴¹ Aktaran John L. Esposito, *Kutsal Olmayan Savaş: İslamcı Terör*, İstanbul, Oğlak Yayınları, 2003, s.99.

Bu bağlamda siyasal İslam'ın iki ana dönemi, dünya siyasetinin ve uluslararası ilişkilerin değişim sürecinin bir göstergesi niteliğindedir. Şiddetin küreselleşmesi onun ulus-devlet çerçevesinden çıkıp, Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkilerin ulus ötesi yapısı sonucunda küresel bir hal aldığını bize göstermektedir. Bu bağlamda siyasal İslam; siyasal İslam'ın doğuşu ve gelişimi ile siyasal İslam'ın siyasetten daha çok kültürel alana kayması, İslam ve şiddetin küresel olarak cemaatleşmesi süreci veya enternasyonalleşmesi, anlamında iki döneme ayırabiliriz. Her iki süreci de Batı ile ilişkilendirmeksizin ele almak imkansızdır. Çünkü siyasal İslam'ın tarihi ve birinci aşamadan ikinci aşamaya dönüşümü, Batı'nın kendi modernliğini yayma girişimlerinin ve uluslararası politikalarının sonucunda ortaya çıkan bir olgudur. İlk dönemde siyasal İslam, Batı'nın modernleşmeyi ihraç etme çabası ve bu sürecin büyük ölçüde iflas etmesi sonucunda oluşmuştur. Bu dönem daha çok siyasal İslam'ın modernleşme ve Batılılaşmanın kurumlarına ve simgelerine hem fiziksel hem de entelektüel bazda saldırdığı dönemdir. İkinci dönem ise küreselleşmenin hızlanmasıyla birlikte İslam ekseninde verilen mücadelenin siyasal niteliğini terk ederek kültürel bir vurguyla öne çıkarılmaya başlamasına denk düşer. Bu aynı zamanda Batı modernliğine karşı şiddet bağlamında savaş açılan döneme de işaret eder.

Siyasal İslam'ın Doğuşu ve Gelişimi

Batı'nın sömürgeci olarak Müslüman dünyaya girişiyle (ki bu Batı modernitesinin de girmesidir) ve Batılı gücün siyasal-sosyal yapısı ve sömürgeleştirmeye gittiği ülkeyle kurduğu güç ilişkilerinin yapısı bağlamında İslam sömürgeleştirilen ülkenin sosyo-ekonomik dinamikleri içerisinde bölgesel olarak farklılaşmıştır. Yani bir bakıma siyasal İslam sömürge işgaline karşı Müslümanların sorduğu, "Hıristiyan bir hükümetin yönetimi altında Müslüman olarak yaşayabilir miyiz?" sorusuyla ortaya çıkmıştır. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında sömürgeciliğin gelişmesiyle birlikte İslam-Batı arasındaki gerilimle kavramlar arasındaki ontolojik ve epistemolojik ayırım daha da açılmaya başlamıştır. Bir bakıma sömürgecilik, Müslüman dünyada İslam'ı farklı şekillerde kurmuştur.⁴² Bu tür bir ilişki ise Batı'nın yönetim tarzının Müslüman dünyaya dolaylı ve doğrudan aktarımı sonucunu doğurmuştur. Fakat, Batı'dan ithal sonucu oluşan bu yönetim tarzları Batı'nın yönetim tarzıyla farklılıklar göstermiştir.⁴³

⁴² Mahmut Mutman, "Oryantalizmin Gölgesi Altında: Batı'ya karşı İslam", Fuat Keyman, Mahmut Mutman, ve Medya Yeğenoğlu, (ed.) *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*, İstanbul, İletişim, 1996, s. 51.

⁴³ Bu Mahmut Mutman'a göre sömürgeleştirilmiş birçok yerde İslam'ın, Hıristiyanlığın dinsel hiyerarşi anlayışı ve onun kurduğu bürokratik anlayışı kendisine örnek almasının bir sonucudur. Gelenek ve töreler arasındaki bağları ayırması sonucunda modern-rasyonel-bürokratik devlet

Aslında bu, Batı modernliğinin veya modernleşmenin aktarımı bağlamında doğal bir süreçtir. Çünkü Batı'da kendi sosyo-ekonomik, kültürel ve politik süreçleri sonucu doğan bir yapı, farklı sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal bir yapıya aktarılınca farklı sosyal ve siyasal sonuçların -veya melez olguların- doğması doğaldır. Fakat sömürgecilik, Batı modernliğinin içsel bir unsuru veya ona ait olan tarihsel bir süreç olması bağlamında içinde mutlakiyetçiliği de barındırmaktadır. İlk bölümde anlatılanlara referansla belirtmek gerekirse, her ne kadar sömürgecilik kendi içerisinde özgürlüğü barındırsa da, ontolojik olarak kendi dışındakini eğitime ve onu tekrardan inşa etme üzerine odaklanmıştır. Bu süreç, ister istemez "ötekini" her ne kadar içselleştirmek için kurulduğunu iddia etse de, aslında aynı oranda da onu dışlamaktadır. Bu bağlamda sömürgeleştirilen yere ait olan dil, din ve günlük pratikler gibi öğeler sömürgeci güçler tarafından eritilmek istenmektedir.⁴⁴

Sömürgeciliğin bu yapılandırma-dışlama mekanizması sömürülen tarafından sömürene karşı farklı bir sosyo-psikolojik bir mekanizma oluşturulmasına neden olmaktadır. Bütün bunların sonucu farklı İslamlar ortaya çıksa da, kimliksel olarak bunların ortak noktaları sömürgecilik/Batı karşıtlığıdır.⁴⁵ Basit ideolojik bir mekanizmayla kurulan ve işlemeyen bu çerçevede içerisinde İslam, ulusalcılık/milliyetçilikle kaynaşma projesi doğrultusunda siyasal elit tarafından tekrar yorumlanmaya tabi tutulmakta ve burada İslamiyet'e yapılan atıf önemli bir yer tutmaktadır. Bu süreçte öne çıkan iki ana tema vardır. İlk tema, özcü (*essentialist*) bir anlatıdır. Bu tema, bir taraftan İslamî ilkelerin unutulup Batı taklitçiliğinin yaygınlaşmasının ve diğer taraftan da İslam'ın örf ve ânanelerle iç içe geçmişliğinden dolayı kirlenmesi ve saflığını yitirmiş olması eleştirisidir. İkinci tema ise özgün ve hakiki İslam'ın akla, ilerlemeye ve cumhuriyet biçimlerine uygunluğu temasıdır. Bir başka deyişle bu temada "sömürgecilikten nasıl kurtuluruz" sorusu yerini "nasıl bağımsız bir ulus-devlet oluruz?", "İslam akıl ve ilerlemeyle uyumlu mudur?" ve "Batının gelişimine nasıl ayak uydurabiliriz" gibi sorulara bırakmıştır. Bu tür sorular, akıl ve ilerleme gibi

yapısının katılaşmasına yol açmıştır. Bu da bu toplumlarda bürokratikleştirilen otoriter yönetimlerin oluşmasına sebep olmuştur (s.51).

⁴⁴ Bkz. Edward W. Said, *Yersiz Yurtsuz*, İstanbul, İletişim Yay. 2004. s.64-75 Örnek vermek gerekirse Edward Said oto biyografisinde Mısırın İngiliz sömürgesi olduğu yıllarda (1940'lı yıllar) gittiği İngiliz okulunda hocalar tarafından, İngiliz kültürünün yüceltildiğini ve bu okula gitmenin Araplar arasında ne kadar prestijli olduğunu anlatmaktadır. Fakat bu okulda Arap kültürüne tahammül edilemediği bilgisi veya yine o dönemde bir tenis kulübüne sadece İngilizler alındığı için Said'in içeri girmeye izin verilmeyişi bu dışlama hakkında bize ipuçları vermektedir.

⁴⁵ Ibid.

kavramları Batı'dan ayrıştırarak İslamiyet'le ilişkilendirip evrenselleştirme çabalarıdır.⁴⁶

Bu anti Batıcı yönelim ve bunun İslamiyet'le özdeşleştirilmesinin, sorumluluğu büyük ölçüde Batı modernleşmesinin içsel mantığına aittir. Yukarıda belirtilen sömürgecinin *ötekini* Aydınlanmanın Hıristiyanlıktan devşirdiği "mutlak doğruya" dönüştürme ve onu tekrar oluşturma süreci belirli bir dışlamayı beraberinde getirmektedir. Bu model sömürülen tarafından sosyalleşme aracılığıyla içselleştirilir. Bu da *ötekini* dışlamakla beraber sosyalleşme süreçlerinin sonucunda sömürenin özellikleriyle bir senteze ulaşmaya çalışan bir yorumu da ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede sömürgecilik bağlamında İslam, sömürülenin kimliğinde *ötekine* karşı-duruş bağlamında önemli bir unsur olarak belirir.

Bunun sonucunda İslam yeni bir fonksiyon üstlenmiştir. Bu, kamusal ve popüler alanı kapsayan özel bir İslamî tanımlamanın ortaya çıkması durumudur. Bu çerçeve içerisinde yönetici elit, toplumu Batılı standartlara göre devlet aracılığıyla modernleştirmeye çalışır. Buna göre modernleşme projesinin bir sonucu olan ulusal kimlik yaratma süreci ulema ve sömürge yönetimi etrafında eleştirilirken, diğer yandan da toplumdaki mevcut âdet ve gelenekler eleştirilir. Bu durum İslam'ın örf ve ananelerden ayrılıp saflaşmasına yol açar. Bu çerçevede İslam'ın modern akla uygunluğunu göstermeye çalışan ulusalcı hareketlerin de saf İslama dönüş için çabaladıkları ileri sürülebilir.

Yönetici elitin rolü ise İslam'ı, hem modernisasyonu hem de cumhuriyeti meşrulaştırmaya yarayan bir araç konumuna sokmak olmuştur. Böylece paradoksal olarak bu durum İslam'ın ideolojikleşmesine ve siyasallaşmasına yol açmıştır. Nitekim, bu ulusalcı elitist söyleme karşı bazı sosyolojik, ekonomik ve uluslararası olgular veya hayal kırıklıkları reaksiyoner bir İslam yorumunu ortaya çıkarmıştır. Hızlı şehirleşme, Batı kapitalizmine eklenme ve bunların sonucunda Batı'nın kültürel ve teknolojik hegemonyasının altına girme süreci ve modernleşmeci siyasal elitin ekonomik, politik ve sosyal başarısızlığı, Batıcı/modernist söylemden kendisini ayrıştırmaya çalışan İslam'ın popüler alana kaymasına neden olmuştur.

⁴⁶ Ibid., s.53. Bu Parta Chattarjee'nin post-kolonyal milliyetçilikler hakkındaki tespitiyle örtüşmektedir. Yazara göre post-kolonyal milliyetçilikler bir yandan Batı değerlerini içselleştirip, idealize ederken, bir yandan da Batı ile kendilerinin ayrıştırıp, kendi kimliğini Batı'yı "ötekileştirerek" kurmaktadırlar. Bir başka deyişle Müslüman dünya'da İslam, Batı'yı "ötekileştirme" ve Batı değerlerini evrenselleştirmede bir tür katalizör rolü oynamaktadır; P. Chatterjee, *Nationalist Thought and the Colonial World*, Delhi, Zed Books, 1986, p. 38.

Bu ayrışma süreci içerisinde siyasal İslam, devleti Batı'nın kuklası veya taklidi olarak görerek, devletin İslam'ından kendini ayırtmıştır. Bunun sonucunda da İslam'ın otantik bir versiyonuna ulaşılmıştır. Batılı olan her şeyin taklitçilikle özleştirilip Batı'ya ait olan her şeyin reddedilmeye başlandığı bu süreçte aydınlanma diyalektiğiyle bağlantılı olan ilerencilik anlayışı tersine çevrilerek, kurtuluşun İslam'ın özüne dönüşle olabileceği vurgusu yapılmaya başlanmıştır.⁴⁷ Bu, bir bakıma, ilk bölümde belirttiğimiz modernitenin Hıristiyanlıktan devşirdiği teolojik kurtuluş olgusunun nasyonal-sosyalizm ve komünizm gibi örneklerinin İslamcı versiyonu olarak görülebilir.

20. yüzyılda Müslüman dünyada komünizm-İslam-milliyetçilik gibi üçüncü Dünyacı ideolojilerin siyasal ve toplumsal olaylar bağlamında birbiriyle nasıl iç içe geçmiş olduğunu izlemek mümkündür. Müslüman dünyada ulusal kimlikler büyük ölçüde Batı'ya referansla ama Batı'ya karşı diyebileceğimiz bir tür üçüncü Dünyacılık üzerine kurulmuştur. Bu da Batı modernliğinin hegemonyacı yapısının bir sonucu olan ve "mutlak doğru ve kurtuluşa" Batı modernliği ile ulaşma çabasının tersine Müslüman dünyada her zaman bu görüşün anti-tezini savunan üçüncü Dünyacı ideolojilerin benimsenmesine yol açmıştır. Üçüncü Dünyacılığın en güzel örneklerinden biri olan "siyasal İslamcılık" bu kimlik ihtiyacına cevap veren en uygun ideolojilerden biri olmuştur. Bir başka deyişle, siyasal İslam din yoluyla siyasal ve toplumsal yapı içerisindeki Batıcı nüvelerden kurtulmaya çalışan bir üçüncü Dünyacılıktır. Batı'nın kuklası olarak görülen kendi devletlerinin İslam anlayışlarına karşı yapılmış bir tür toplum, siyaset ve İslamiyet'i saflaştırma hareketidir.⁴⁸

Tabii bu sürece başka dinamiklerin de önemli bir etkisi olmuştur. İsrail'in Orta Doğu'da kuruluşu, Arap ve Müslüman dünyada güçlü bir travma yaratmıştır. Gram E. Fuller'a göre İsrail Devleti'nin oluşumu olağanüstü bir tarihi örneği temsil eder. Modern zamanlarda kolonyal güçler, Avrupalı olmayan halkların yaşadığı bir bölgede İsrail gibi Batılı anlamda bir başka devlet kurmamışlardır. İsrail Devleti ise bölgedeki diğer Arap devletleriyle çatışıp onlardan toprak kazanarak sınırlarını genişletmiştir. Bu duruma ABD'nin desteği de bu bölgede zaten mevcut olan üçüncü Dünyacı ideolojiyi ve anti Batıcılığı hayli güçlendirmiştir. Bu bir bakıma Arap dünyası için bir tür neo-emperyalizmdir. İsrail'in kuruluşunda Arapların etkisiz kalması ve İsrail'le yapılan savaşlarda yenilmeleri

⁴⁷Mahmut Mutman, "Oryantalizmin Gölgesi Altında": Batı'ya karşı İslam s.54.

⁴⁸Bkz. W.Cleveland, *Batıya Karşı İslam*, İstanbul, Yöneliş, 1991. Bu kitapta Cleveland Suriyeli bir Osmanlı entelektüeli olan Şekip Arslan'ın toplumsal olaylar bağlamında geçirdiği ideolojik sertiveni anlatıyor. Kitapta söylediğim bu ideolojik geçişkenliği görmek mümkündür.

sonucunda Arap milliyetçiliğinin iflası söz konusu olmuştur.⁴⁹ Daha sonra SSCB etkisi altında yayılan sosyalizmin, SSCB'nin yeterince başarılı olamaması sonucu Müslüman dünyayı -özellikle Arapları- siyasal kimlik açısından boşlukta bırakmış olması da, siyasal İslam'ın Müslüman dünyada güçlü bir ideoloji haline gelmesinde etkili olmuştur.

Kısaca özetlemek gerekirse modernlik, Müslüman dünyada siyasal İslam'ın oluşması bağlamında iki sonuca yol açmıştır. Birincisi, Müslüman dünyanın modernleşmesi ve modernleşmenin aktarımı sonucunda modernliğin özcü bir anlatımı olan İslamî motiflerin önem taşıdığı üçüncü Dünyacı milliyetçiliklerin oluşumudur.⁵⁰ İkincisi ise kişi hak ve özgürlüklerine dayanan bireyci ve demokratik siyasal sistemin işlememesi ve ekonomik dengesizlik sonucunda halkın yaşadığı düş kırıklığıyla bağlantılıdır. İsrail'in kurulmasının ardından Batılı devletlerin (özellikle ABD'nin) bu sürece destek vermesiyle çıkan savaşta Arap sosyalizmi ve milliyetçiliğiyle yönetilen iktidarların yenilmeleri bu toplumlarda siyasal İslam'a yönelimi daha da kuvvetlendirmiştir.

1970'li-80'li yıllar siyasal İslam'ın zirveye çıktığı dönem olmuştur. Her ne kadar *Müslüman Kardeşler* gibi siyasal İslamcı örgütlerin kuruluşu 1950 öncesine gitse de, 1970'li yıllar siyasal İslam'ın güçlenmeye başladığı yıllardır. Örnek vermek gerekirse Müslüman dünyanın 1990'lara kadar en önemli siyasal İslamcı örgütlerinden biri olan *Müslüman Kardeşler* 1970'li yıllara geldiğinde sadece Mısır değil, diğer tüm Orta Doğu ülkelerinde de örgütlenmişti. Siyasal İslamcı hareketler, Batı ile ittifak yapan "taklitçi" devletlere karşı bir umut olarak, silahlı devrimle içinde buldukları rejimleri yıkarak devleti tepeden İslamileştirmeyi düşünmekteydiler. Sivil toplumun İslamileşmesini de bu stratejinin bir parçası olarak görmekteydiler.⁵¹

Siyasal İslamcılar her ne kadar siyasal sistemden yabancılaştıklarını (yabancılaştırıldıklarını) iddia etseler de, gerek sivil gerekse siyasal alanda aktif bir rol oynamayı da başarmışlardır. Fakat kaçınılmaz olarak bu, İslami grupların Mısır, Ürdün, Cezayir gibi laik otoriter rejimlerle, devleti İslamileştirme bağlamında çatışmasını doğurmuştur. Bu dönemde de siyasal İslam şiddete başvurmakla birlikte, bu ikinci dönemdeki (yani bugünkü)

⁴⁹ Graham E.Fuller, *Siyasal İslam'ın Geleceği*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2004, s. 254-256.

⁵⁰ Bunun sonucunda modernliğin devlet aygıtı, siyasal süreçler ve toplumsal düzeylerde kitleleri düş kırıklığına uğratmış olduğu da bu noktada belirtilmelidir.

⁵¹ [Http://en.wikipedia.org/wiki/Muslim_Brotherhood#History](http://en.wikipedia.org/wiki/Muslim_Brotherhood#History). Her ne kadar siyasal İslam'ı tamamen siyasal şiddetle özdeşleştirmesek de, şiddet, İslamcı gruplar içerisinde devletin güvenlik politikalarına karşı durmak için önemli bir araç olmuştur. Siyasal İslam, halkın siyasal sisteme yabancılaşmasından doğmuş, hem kitlelerin hem de muhafazakar seçkinlerin isteklerine ters düşen göreceli yoksunluğun meydana gelmesi sonucunda modernliğin İslamileşmesini ve şiddeti ortaya çıkarmıştır.

şiddet sarmalından yapısal olarak oldukça farklıdır. İlk dönemdeki siyasal İslam ulusal olarak konumlanmıştır. Bu da bu ideolojiyi temsil eden elitlerin modernleşme paradigmasıyla söylem veya pratikte asgari müşterekte buluşmalarına yol açmıştır. Bunun yanında, ilk dönemki şiddet doğrudan Batı'ya karşı değil onun "kuklası" olarak görülen yerel otoriter rejimlere karşı olmuştur. Siyasal İslam'ın ideologlarından *Müslüman Kardeşlerin* kurucusu Mısırlı Hasan el-Benna (1906-1949) ve *Cemaat-i İslami'nin* kurucusu Pakistanlı Mevlana Mevdudi (1903-1979) her ne kadar Batıcılığı reddetseler de, bilim ve teknolojiye yararlanması gerektiğini belirtmişlerdir. Fakat bunun Müslüman dünyayı zayıflatan Batı'dan taklit edilerek ve Batı'ya bağımlı olarak değil, İslamî bir bağlam içerisinde yapılması gerektiğini de söylemişlerdir. Bunun ötesinde Hasan el-Benna Batılı gelişme modellerini eleştirmesine rağmen, İslamî bir yorum katarak yurtseverlik, milliyetçilik ve parlamenter demokrasi düşüncelerini kabul etmişti. Buna karşılık Mevdudi'nin kurduğu *Cemaat-i İslami* parlamenter sistem içerisinde zaman zaman yasaklansa da, 1990'lara kadar yasal bir parti veya siyasal bir organizasyon gibi işlemektedir.⁵²

1950 sonlarında Mısır Hükümetinin *Müslüman Kardeşler'e* karşı şiddetli baskısı sonucunda bugünkü militan siyasal İslamcılığın babası ve *Müslüman Kardeşler* örgütünün bir üyesi olan Seyyid Kutub'un Mısır hapishanelerinde yazdığı radikal düşünceleri ortaya çıkmıştır. Kutub'un anlayışı Mevdudi ve Benna ile Batı düşmanlığı, yozlaşmış laik rejimler üzerinde örtüşse de farklı olarak modernleşme ile her şekilde uzlaşmayı reddediyor ve gerçek İslamî bir rejime ulaşmak için çürümüş laik rejimlerle silahlı mücadeleye girilmesi gerektiğini vurguluyordu.⁵³ Kutub'un bu düşünceleri Müslüman dünya'da birçok İslami gruba esin kaynağı olmuştur. Özellikle Arapların İsrail'e (1967) yenilmesi tüm Arap dünyasında olduğu gibi İslamî gruplarda da travmaya yol açmış, bu grupların Kutub'un devrimci ideolojisine sarılarak devlete karşı -veya tersi- şiddet pratiklerini artırmıştır.⁵⁴ Mısır Başbakanı Enver Sedat'ın 1981'de *Müslüman Kardeşler* ve *İslamî Cihat* örgütleri tarafından suikast sonucu öldürülmesi, 1970'li yıllarda yine *Müslüman Kardeşlerin* Suriye'de Baas Partisi üyeleri ile Sovyet askeri danışmanlarını öldürmeleri, buna karşılık rejimlerin de bu örgütleri şiddet uygulayarak bastırmaları örnek gösterilebilir.

Fakat yukarıda belirtildiği gibi bu örgütlerin İslamî devrimin, devleti ele geçirip toplumu dönüştürerek olabileceğine inanmalarından ve siyasal alanın dışında marjinal olarak kalmak istememelerinden dolayı ister istemez pratikte devletle dirsek teması içerisinde bulunmaları gerekiyordu. Mısır ve

⁵² John L. Esposito, *Kutsal Olmayan Savaş: İslamcı Terör*, İstanbul, Oğlak Yayınları, 2003, s. 71-73.

⁵³ Ibid. s.79-82.

⁵⁴ Ibid., s.83.

Ürdün'deki *Müslüman Kardeşler*, Pakistan'daki *Cemaat-i İslamî* gibi partilerin siyasi alanda hem bürokrasi hem de rejimin diğer aktörleri ile olan temasları bu partilerin daha da popülerleşmesi ve siyasi alana kayarak şiddetin yayılmasını önlemiştir.⁵⁵ Buna karşılık rejimlerin, meşruiyetlerini güçlendirmek için "taktiksel demokrasi" olarak adlandırılabilir bir stratejiyle bu grupları parlamenter demokrasi yoluyla sisteme dahil etme çabaları da bu dönemdeki şiddetin yoğunluğunu düşürmüştür.⁵⁶

Bu bizi Oliver Roy'un 1980'li yılların sonu 1990'ların başında ortaya attığı *Siyasal İslam'ın İflası* tezine götürmektedir.⁵⁷ Her ne kadar Roy'un çalışmasının yapıldığı dönemde siyasi İslam'ın gelecekte ne olacağı sorusu hala tam olarak cevaplanmamış olsa da, yazarın hipotezleri ve gelecek hakkındaki öngörüsü İslam-Batı-Küreselleşme ilişkisine önemli bir ışık tutmaktadır. Yazar kitabında, siyasi İslam'ın başa gelebileceğini ama bunun âdet ve hukuk kurallarından başka bir şey değiştirmeyeceğini söylemektedir. Bunun nedeni olarak ise siyasi İslam'ın kendisini aslında farkında olmadan karşı çıktığı modernizmin bir kopyasına dönüştürmüş olmasını göstermektedir. Yazara göre siyasi İslam bu diyalektik çerçevesinde yeni bir çözüm üretecek dinamiklerden yoksundur ve küresel bir özelliği yoktur.⁵⁸ Bunun yanında, 1990'ların sonu ulusal olarak yapılanmış siyasi İslam'ın iflasını haber vermektedir. Bu süreçte İslamcı partiler ya buldukları rejimlerle zorla veya taktiksel olarak uzlaşma yoluna girmişler (örneğin, Ürdün'de İslamcılar 1993 genel seçimlerde parlamentonun en büyük partisi haline gelmiştir) ya da Sudan'daki gibi başa gelseler de liberalleşme ve Batı ile uzlaşma yolunu seçmişlerdir.⁵⁹ Siyasi İslam'ın bu şekilde iflası bizi İslamcılığın yapısal olarak değiştiği ikinci döneme götürmektedir.

Siyasal İslamcılıktan Yeni Köktendinciliğe (selefilîğe): İslamcılığın Şiddet Bağlamında Küreselleşmesi

1980'lerin sonu ve 1990'larla birlikte ABD'deki ulusal güvenlik kurumlarına yakın bir kısım akademisyen SSCB'nin yıkılmasıyla gelen yeni bir çağı müjdelemekteydi. Bu akademisyenlerden Francis Fukuyama bu dönemi tarihin sonu teziyle anlatırken, Batı modernitesinin bütün dünyayı saracağı

⁵⁵ Bkz. Hasan Bülent Kahraman, "AKP'de İslam Devrimi" *Radikal*, 24 Mart 2004, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=110661>.

⁵⁶ Örnek vermek gerekirse, 1970 de Ürdün kralı Hüseyin, Ürdün'deki *Müslüman Kardeşler* örgütüne siyasi ve toplumsal alanda görece özgürlük vermiş ve Suriye'de yönetimde olan Baas partisinin gücünü azaltmak için aynı örgütü Suriye'de kurmaları için destek vermiştir.

⁵⁷ Oliver Roy, (a), *Siyasal İslam'ın İflas'ı*, İstanbul, Metis, 1995.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Graham E.Fuller, *Siyasal İslam'ın Geleceği*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2004 s.194-195.

öngörüsünde bulunmuştu.⁶⁰ Bu, yukarıda belirtilen Hıristiyanlık teolojisinden etkilenen modernite projesinin çizgisel anlatımının geç modern zamanlar versiyonu olarak okunabilir. Bu hegemonik söylemin eksikliği 11 Eylül ile beraber iki noktada kendini gösterecektir. Birinci nokta, modernitenin her zaman geçmişle gelecek arasında bir radikal kopuşa neden olacağı ve ikincisi de tarihin sonu olarak sunulan böyle bir hegemonik modernleşme projesinin karşısına bir anti söylem ve kahramanın modernlik çerçevesinde çıkmasının kaçınılmazlığıdır. Her ne kadar Huntington İslam ile Batı çatışması bağlamında medeniyetler çatışması⁶¹ olarak öngördüyse de, Fukuyama'nın içine düştüğü hata onun için de geçerliydi. Öncelikle, İslam ve Batı'yı birbirinden kopuk aktörler olarak ele almıştır. İkinci olarak dünyayı teolojik ve bunun yanında hegemonik bir bağlamda ikiye bölmek suretiyle, Batı modernliğinin yeni düşmanlarını kategorilere ayırıp haber vermiştir. Fakat, bu yeni düşmanın ortaya çıkmasında Batı'nın ve onun modernlik projesinin rolünü hiç telaffuz etmemiştir. Sonuç olarak SSCB'den sonra İslamı, yeni kozmik şeytan olarak sunulmuştur. Bu anlayış özelde, ABD ve genel olarak da Batı güvenlik, ekonomik ve siyasal politikalarına damgasını vurmuştur.

Bu açıdan, siyasal İslam bu dönemde yukarıda adı geçen her iki düşünürün düşünceleri ve buna bağlı olarak oluşturulan Batı politikalarının ontolojik tersine çevrilmiş hali olarak kendisini oluşturmuştur. Yukarıda ilk dönem siyasal İslamı olarak adlandırdığımız oluşumun başarılı olamaması sonucunda, 1980'li yıllarda İslam, siyasal ve devleti dönüştürmeye çalışan - zorla veya demokratik- anlayıştan, Roy'un "yeni köktendincilik" dediği ve daha çok toplumu sosyolojik olarak dönüştürmeye, kendini de modernleşmeden tamamen ayırtırmaya çalışan bir doktrine doğru kaymaya başlamıştır.⁶²

Bu dönemde; İran modelinin kaybetmesi, terörist ya da devrimci girişimlerin başarısızlığa uğraması, İslamî simgelerin devletler tarafından siyasal İslama karşı yeniden kullanılması ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin yeni köktendinciliği yaymak için yaptıkları finansal katkılar sonucunda ilk dönemin modernleşmeyle uzlaşmaya çalışan siyasal İslam'ının yerine eğlencenin her türlüşünü yasaklayan, Batı'ya ait olan her şeyden kendini arındırmaya çalışan, lümpen ve püriten bir İslamiyet anlayışına geçiş yaşanmıştır.⁶³ Bir başka deyişle, siyasal İslamcı elit bu dönemde kendisini tamamıyla laik elitten ve Batı modernitesinden ayırmaya çalışmıştır. Bu

⁶⁰ Francis Fukuyama, "The End of History", *The National Interest*, Yaz 1998.

⁶¹ Samuel Huntington, "The Clash of Civilisations", *Foreign Affairs*, 72, 1993 s.22-49.

⁶² Oliver Roy, (a), *Siyasal İslam'ın İflas'ı*, İstanbul, Metis 1995, s. 107-108. Daha ayrıntılı bilgi için bkz.Roy, s.107-123

⁶³Ibid. s. 107-123.

dönemi iki alt döneme ayırmak mümkündür. İlk dönem selefi veya yeni köktendinci ideolojinin Afgan savaşıyla yayılma süreci ve şiddetle ilişkisi, ikinci dönem ise bu ideolojinin enternasyonalleşmesi bağlamında şiddetin küreselleşmesini içerir.

İslam'ın Küreselleşmesi ve Enternasyonalleşmesinin İlk Adımı Olarak Afganistan Savaşı

Gerginliklerin Büyük Orta Doğu'ya da yansıdığı soğuk savaş yılları Müslüman dünya için de önemlidir. SSCB'nin Aralık 1979'da Afganistan'ı işgal etmesi üzerine ABD "Yeşil Kuşak Projesi" adı altında SSCB ve onun temsil ettiği sosyalist ideolojiyi Orta Doğu ve Kafkaslarda güdümlene (*manipule*) bağlamında İslamî ideolojiyi bölgeye yayan sistematik bir politika izlemiştir. Aslında bu proje modernleşme projesine uygun bir siyasetti. Çünkü Batı mutlak doğru olarak gördüğü liberal demokrasiye ve serbest piyasa ekonomisine engel teşkil edecek düşmanını yok edecek ve Batılı değerlere tehdit teşkil etmeyecek –etmeyen— İslamcılığı destekliyordu. Bu politika doğrultusunda ABD bir taraftan Afganistan'daki mücahitlere önemli miktarda silah yardımında bulunurken, bir yandan da Afganistan'da İslamî bir rejim kurulması için okullarda kullanılmak üzere 6.5 milyon dolarlık 10 milyon kitap bastırılmıştı. Bu politikayı Afganistan ve Orta Doğu'ya yaymak için iki önemli saçı Suudi Arabistan ve Pakistan olmuştu. Suudi Arabistan Afganistan'daki mücadele için 1 milyar dolar sağlarken, Pakistan Afgan mücahitlerin eğitimini üstlenmişti.⁶⁴

Yeni dönemde siyasal İslam'ın enternasyonalleşmesinin ilk temellerinin burada atıldığı söylenebilir. Bu dönemde Suudi hükümeti "yeşil kuşak" projesi altında, İslamî pratiklerin dışa dönük bütün ayrıntılarına vurgu yapan, Kuran ve sünnet dışındaki kaynaklara sert eleştiriler getiren, ilk kaynaklara dayanmayı aşırı biçimde önemseyen, Müslümanların ilk nesli olan *Sahabilere* dönüşü içeren ve diğer dinlerle İslamiyet'in başka biçimlerine nefretle bakan, Sunni İslam'ın katı bir yorumu olan *Vahabizmin* dinsel kökenini oluşturan selefi akımını başta Afganistan olmak üzere Orta Doğu ve dünyaya yaymaya başladı.⁶⁵ slında bu politika Suudi hükümetine hem siyasal İslamcılarının gözünde 1979 İran devrimiyle kaybettiği meşruiyeti tekrar kazanmak ve bu devrimle başa gelen Şii mollaların uluslararası gücünü dengelemek, hem de Suni İslam'a prestij kazandırmak için önemli

⁶⁴ A. Hür, "Terör, İslam ve Amerika,"

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=98156&tarikh=08/12/2003>. Bu kitaplar hala Afganistan'da okutulmaktadır.

⁶⁵ Jason Burke, *El-Kaide: Terörün Gölgesi*, İstanbul, Everest, 2004, s.74-75; Mehmet Faraç, *İkiz Kulelerden Galataya: El-Kaide Turka*, İstanbul, Günizi Yayıncılık, 2004, s.99..

bir fırsat sunmuştu.⁶⁶ Bu bağlamda Afganistan ilk defa İslamî enternasyonal için önemli bir alan ortaya çıkartmış, siyasal İslam'ın ve şiddetin küreselleşmesine yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu birleşme sayesinde İran İslam'ının gücü önemli ölçüde azalmış, bunun yerine Roy'un "yeni köktendincilik" dediği akım olgunlaştırılmış ve geliştirilmiştir. Bu doktrin, Hanbeli tarzda saf bir İslam'a (Batı maddeciliğinden ve İslam'ın diğer okullarının öngördüğü sembollerden) dönüş salık verirken, Batı'ya karşı muhalefet giderek daha fazla oranda dinsel bir terminolojiyle ifade edilmeye başlanmıştır.⁶⁷

Batı ile uzlaşmayı tümenden reddeden bu yeni "ideoloji"de Batılı modellerden kopuş için İslamî cemaatin bir arada yaşaması ve güçlendirilmesi öngörülüyordu. Hareketler, giyim ve kuşam gelenekselleşmekteydi. İlk dönem İslamcıların aksine Batı ile uzlaşmayı önlemek için el sıkışma, kravat takma ve alkışlama gibi Batılı pratiklerden kurtulma çabası vardı. Siyasal İslam'ın düşünsel arayışları yerini imana bırakmış ve bu dönemdeki İslamcılar (selefilere veya yeni köktendinciler) içtihat hakkını talep etmeyi bırakmışlardı. Bu bağlamda İslam kendini sadece Batı karşıtlığı ile konumlandırmış ve Batı'nın değerlerinin sızmasını önlemek için tam izalosyonu seçmiştir.⁶⁸ Bir başka deyişle Hungtington'un öngördüğü gibi İslami kimlik, Batı değerlerine veya medeniyetine karşı tamamıyla karşı bir konum almış ve önceki dönemden farklı olarak siyasaldan daha çok kültürel olarak tamamıyla modernlik ve Batı karşıtı konumlanmaya başlamıştır.

El-Kaide'nin cihatçı yorumunu benimsediği Selefilik (veya yeni köktendincilik) akımı Afganistandaki savaş sonrasında kendi iç yorumunu doğurarak, doktrine şiddet öğesini katmıştır. Afgan savaşı Arap gazilerin, Vahabilerin sıkı selefi reformculuğunu ve pan-İslamcılığı içeren ve savaşta şehit olmayı öne çıkaran yeni bir "ideoloji" geliştirmesine sebep olmuştur. Bir silahlı mücadele olarak cihaddan başka her şey reddedilmiş ve Müslümanların içinde bulunduğu durumdan Hıristiyanlar ve Siyonistler sorumlu tutulmuştur.⁶⁹ Bu suçlama hadisler ve anekdotlara dayandırılarak güçlendirilmiştir. Böylece, "zulme karşı İslamcı uluslararası cihadda şehit olmaya davetinden, modern savaşın acımasız şiddeti ve karmaşasına ilişkin gerçek bir deneyimden ve ne kadar yanlış olsa da Sovyetleri ve onların Afganlar arasındaki münafık yardakçıları tek başına İslam'ın yendiği düşüncesinden yeni bir dünya görüşü oluşturulmuştur."⁷⁰ Sonuçta, 11

⁶⁶ Ibid. s.74.

⁶⁷ Oliver Roy, (a). *Siyasal İslam'ın İftlas'ı*, İstanbul, Metis 1995, s.161.

⁶⁸ Ibid., s. 107-118.

⁶⁹ Jason Burke, *El Kaide: Terörün Gölgesi*, İstanbul, Everest, 2004, s.101.

⁷⁰ Ibid.

Eylül'ü yaratan kozmik mücadele düşüncesinin temelleri bu şekilde Afganistan'da atılmıştı.

Soğuk Savaş döneminin şiddet ortamı yeni bir aktörü, siyasal İslam'ın cihatçı yorumunu, ortaya çıkarmıştır. Savaş ortamında, savaş gazileri tarafından oluşturulan bu İslami yorum, Vamık Volkan'ın "zaman çöküşü" olarak adlandırdığı bu psikolojik durum sonucunda İslam'ın şiddetle özdeşleştirilen yorumu ortaya çıkmıştır.⁷¹ Afgan savaşında ortaya çıkan travmatik durum "zamanın çöküşüne" neden olarak, dünyayı kozmolojik bir çatışma düzeni içinde algılayan selefi akımının cihatçı yorumunu ortaya çıkarmıştır. Savaş ortamı sonucunda oluşan bu cihatçı doktrin yıllar önce yapılmış "Haçlı Seferleri" ve cihat karşıtlığı bağlamında dünyayı yeniden kurarak *selefligi* şiddet üzerine kurulu iç yorumunu geliştirmiştir. Bunu Burke şu şekilde ifade etmektedir:

Bin Ladin, bunun "ümmetin tarihinde zor bir dönem" olduğuna işaret eder. Müslüman cemaatin bugün maruz kaldığı aşağılanma ve sıkıntıların sebebi, Allah'ın arzusunun tersine kutsal mekanların (Kudüs'teki El Aksa Camii de dahil) işgaline izin vermiş olmalarıdır. Bu aşağılayıcı durumun tek çözümün cihad olduğuna inanır. Saldırgan Sunni militan Selefililiğin özü budur... Bin Ladin, güçlerde dengesizlik olduğunu kabul eder. Çözüm, tam bir gizlilik içinde çalışacak, hızlı hareket eden hafif güçlerdir. Bu güçler, saldırgan demir bir yumruk indirecekler, normal düzeni yeniden kuracaklar ve insanlara haklarını temsil edeceklerdir.⁷²

Bu anlayış var olmak veya İslam'ın varlığı için "ötekinin" yok edilmesi olarak algılanabilir. Bu yok edilme müminin kendini yok etmesinden geçse de, mümin "ötekine" imanıyla onu uzun vadede nasıl yeneceğini gösterecektir.⁷³ Aslında mümin "şehit" olarak bu dünyada vücudu yok olsa da, gerçekte hiçbir zaman ölmeyecek ve hayatı cennette geçecektir. Bu şekilde de cihat amacına ulaşacaktır. *Selefililiğin* günah ve sevap referansı ile kurduğu ve modernlikle uzlaşmayı ret etmesiyle pekiştirdiği hadislerin ve Hz. Muhammed'in "ötekine" karşı yaptığı eylemlerin anektodları "zaman çöküşü" kavramını güçlendirmekte ve var olmak için "öteki"nin yok olması mantığıyla yerleşmektedir.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Vamık D.Volkan, *Kanbağı Etnik Gururdan Etnik Teröre*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1999, s. 49, yazar Arap İsrail toplantılarında çalıştığı derneklerin daha önceleri yaşanan ve belki kendilerinin hiç şahit olmadıkları toplumsal travmatik olayları sanki daha dün olmuş ve kendileri yaşamış gibi anlattıklarını söylemektedir (s. 48). "Zaman çöküşü" kavramı paylaşılan geçmiş bir travma sonucunda yapılan yorumlar ve oluşan acuların şu andaki durumla duygusal olarak karıştırılması şeklinde tanımlanabilir. Bu çerçevede yazar, Bosna katliamını, Osmanlı işgalinin Sırbistan'da yarattığı travma *zaman çöküşü*' nün bir algılaması olarak görmektedir. (s.65-101).

⁷² Jason Burke, *El Kaide: Terörün Gölgesi*, İstanbul, Everest, 2004, s.193.

⁷³ Ibid.,s.43-45.

İlk bölümde anlatılanlara dayanarak bir analiz yapılacak olursa Negri ve Hardt'ın belirttiği gibi modernlik her zaman içerisinde yeniyi –yaratıcı yıkma imgesi– yaratmak için iktidarla, diğer kuvvetler arasında bir gerilimi gerektirir.⁷⁴ Afganistan savaşı bir “modernlik projesidir”. Bir başka deyişle ABD'nin kendi “ötekisi” olan SSCB'yi yenip modernliğin öğeleri olan serbest piyasayı ve liberal demokrasiyi evrenselleştirme projesidir. Bu iki gücün çatışması, yarattığı travma sonucunda selefililiğin iç yorumu olan Seyyid Kutub'un İslami devrim mantığından ve Muhammed Farac'ın cihatı İslamiyet'in altıncı şartı olarak gören bakışından etkilenecek selefililiğin cihatçı yorumunu ortaya çıkarmıştır.⁷⁵ Bu grubun önemli bir temsilcisi olan Usama bin Ladin ve El-Kaide modernliğin travmatik durumlarının yarattığı bir anti kahramandır. Bir başka deyişle El-Kaide modernliğin yarattığı şiddetin ürünüdür.

Küreselleşme, Modernleşme ve İslam: Yeni Köktendincilik ve Şiddetin Küreselleşme ve Enternasyonalleşme Süreci

Soğuk Savaş sonrası dönem bir yandan Batı modernleşmesinin daha hızla yayılmasına tanıklık ederken, bir yandan da siyasal İslamcılığın değişmesine neden olmuştur. Küreselleşmenin ve iletişim teknolojisinin dünyayı küçük bir köy haline getirmesi ve Batı'nın (özellikle ABD'nin) tek egemen güç olarak kendini dünya sahnesinde göstermesi, siyasal İslam'ın yapısının da değişmesine neden olmuştur. Siyasal İslam'ın bu değişimi, Batı'nın Soğuk Savaş'tan Soğuk Savaş sonrasına geçişi ve Soğuk Savaş sonrası dönemin uluslararası, sosyo-psikolojik ve ekonomik yapısına paralel bir seyir izlemiştir. Bu dönemin temeli yukarıda belirtildiği üzere Afgan Savaşı ile birlikte atılmıştır. Her ne kadar bu dönemin 1992'ye kadar olan bölümü ulusal olarak konumlanmış siyasal İslam'ın ağırlıklı olarak Orta Doğu coğrafyasıyla bağlantılı kalmasına tanıklık etse de, bu dönemi 1992 sonrası İslamcılığın Avrupa ve Güneydoğu Asya katılımlarının fazlalaştığı ve İslami cihatçı enternasyonelin güçlendiği dönem izlemektedir.⁷⁶

⁷⁴ Michael Hardt, ve Antonio Negri, *İmparatorluk*, İstanbul, Ayrıntı yayınları, 2001, s. 99.

⁷⁵ John L. Esposito, *Kutsal Olmayan Savaş: İslamcı Terör*, İstanbul, Oğlak yayınları, 2003, s. 82-90. Farac cihadın şiddetle olması gerektiğine inanmakta ve Müslümanlığın gerilemesinin nedenini cihadın şiddetsiz olması gerektiğine inanlardan kaynaklandığını belirtmektedir. (s. 84). Bugün Batı kamuoyunun ve İslam şiddet ilişkisini İslam'ın kendi içinde reform yapamadığından kaynaklandığını söyleyen Graham Fuller gibi birçok yazarın gözden kaçırdığı nokta, siyasal İslam'ın ve selefililiğin cihatçı yorumunun sömürgecilik, İsrail'in Orta Doğu'da varlığı gibi nedenlerden dolayı Kuran ve Hadislerin bu olaylar karşısında tekrar yorumlanması sonucunda ortaya çıkmış olduğudur. Çünkü sosyolojik olarak İslam'ın bulunduğu farklı coğrafi, sosyo-kültürel ve politik nedenlerden dolayı monolitik bir İslam yoktur; İslamlar vardır.

⁷⁶ Oliver Roy, (b), *Küreselleşen İslam*, İstanbul, Metis, 2003, s.172-173.

1990'lı yıllarda gelişen küresel dinamiklerin ve buna bağlı olarak da Batı modernleşmesinin hızlanması İslam'ın ve siyasal şiddetin farklı bir mecraya yönelmesine yol açmıştır. Bu dönemde sermaye, teknoloji ve insan dolaşımı tarihin diğer dönemlerinde olmadığı kadar hızlanmıştır. Her ne kadar küreselleşmenin belirli bir öznesi yoksa da İslam-Batı arasında oluşan siyasal şiddetin İslam açısından nedenleri "modernleşme projesiyle" içseldir. Daha iyi bir dünyaya ulaşma bağlamında, liberal demokrasileri ve serbest piyasayı dünyanın diğer bölgelerine Birleşmiş Milletler, IMF ve Dünya Bankası aracılığıyla yayma isteği ve dünya pazarlarının bu şekilde Batı tarafından yapılandırılması 1990'lı yıllarda hızlanmıştır.⁷⁷ Tabii bu ekonomik yapılanma Batı ürünlerinin ve kültürünün Batı dışına yayılmasını da beraberinde getirmektedir. Fakat bu modernleşme projesiyle içsel olan ekonomik ve politik yapının çok kırılğan olması ve dünyanın Batı dışındaki bölümlerinde başarılı olamaması dünyada Batı'ya karşı güvensizliği, kızgınlığı ve düş kırıklığını daha da arttırmış ve kültürel olarak da Batı'ya karşı bir direnç gösterilmesine neden olmuştur.⁷⁸ Bu süreç bir bakıma "global kaos" diyebileceğimiz bir belirsizlik dönemini beraberinde getirmiştir. Bu karmaşa ve belirsizliğe karşı koyabilme anlamında hem İslam hem Batı'da iki strateji ön plana çıkmaktadır. Özellikle 1990 sonrası şiddet sarmalının artmasının nedenleri olarak görülebilecek bu iki strateji genel anlamda kültürsüzleşme ve İslam'ın bu mecrada yorumlanması ile enerjinin aşırı derecede önem kazanması ve yeni güvenlik paradigmasıdır.

1990 sonrası dönem dünyada sermaye, mal ve insan dolaşımının en üst düzeye çıkmasına tanıklık etmiştir. Yeni köktendincilik veya katı selefi hareket "Yeşil Kuşak Projesi" adı altında Suudilerin finansmanı sayesinde Müslüman dünyadaki dinsel eğitim alanında kendini daha fazla göstermeye başlamıştır. 1980'li yıllarda Suudi politikası, İslam'ın Batı tarafından, komünizm ve Arap milliyetçiliği gibi ideolojilere karşı yararlı bir ideoloji olarak görülmesini sağlamış ve Batı, Suudi hükümeti ile arasının iyi olması nedeniyle kendi Müslüman nüfusları üzerinde Suudi etkisinin artmasına ses çıkarmamıştır.⁷⁹ Bu projenin ürünleri işçi göçünün hızlanmasıyla 1990'larda dünyada olduğu gibi Batı'da ortaya çıkmaya başlamıştır.

⁷⁷ Modernleşme kuramcıları ve bugün onun takipçileri olan AB veya şu anda ABD siyasetinin başında olan yeni tutucular küreselleşmenin ve modernleşmenin her toplumu ve her yönetim tarzını birbirine benzeteciğine inanmakta ve Dünya'yı barış ve ticaretle birbirine bağlanan liberal devletlerin dolduracağını umuyor ve ummaktadırlar. IMF'in ekonomik reçeteleri, AB'nin *Kopenag kriterleri* bunun örnekleridir; John Gray. *El Kaide: Modern Olmanın Anlamı*, Everest, İstanbul, 2004, s. 98-99.

⁷⁸ Tabii bu karşı koymanın daha başka yolları olmasına rağmen konumuz bağlamında kültürel karşı koyuş politik İslam'ın ontolojisini oluşturmaktadır. Bu kültürel karşı koyuşu Benjamin Barber *Mc.World vs. Jihad* olarak adlandırmaktadır. Bkz. Barber, B.R., *Mc.World vs Cihad*, New York, Balantine Books, 1996.

⁷⁹ *Ibid.*, s. 127-128.

Küreselleşmenin hızlanması Batı kültürünün veya modernleşmenin yayılmasını ve diğer kültürlerin içerisine nüfuz etmesini sağlamaktadır.⁸⁰ Bu Müslüman toplumlarda mevcut geleneksel kurumların bozulmasına yol açıp toplumu bir kültürel kaosa sokmaktadır. Bunun yanında Batılı toplumlarda yaşayan Müslümanlar içinse Batılı değerler ve bu değerlere uyum bir kimlik bunalımını beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda yeni köktendincilik bu sorunlara da cevap olmaktadır. Yeni köktendincilik kültürsüzleşmeyi ve hakiki imana (Peygamberin zamanına) dönüşü salık verir ve günah-sevap ikileminden yola çıkan bir tür tarikatsal davranış bütünü olarak işler. Bir başka deyişle kültürsüzleşme "hakiki İslam"a dönme çerçevesi içerisinde insanın fiil ve davranışlarının bütününe İslamî kurala tabi kılmak istenmesi eylemidir. Bunun yolu da beşeri olayların tamamen Kuran, Hadis ve şeriata indirgenmesinden geçmektedir. Bu bakış açısı siyaset bilimi ve sosyoloji gibi beşeri bilimleri tümünden reddetmektedir. İslam'ın tekliği anlayışıyla İslam'daki fıkıh ekolleri arasındaki ayrıma da karşı çıkmaktadır. Amacı Müslüman ve/veya Batılı toplumlarda kültürsüzleşen İslamî yapıları Batı etkisinden arındırıp İslamiyet'i tekrar kurmaktır. Müzik dinlememek, belirli bir uzunlukta sakal bırakmak, bulunduğu kültürün pratiklerini yerine getirmemek bu hareketin önemli unsurlarıdır. Bu hareket Batı kültürüyle ilgili gördüğü herşeyi inkar eder. Etnisite, kültür, ulus, bölge gibi olgular tamamıyla kültürsüzleşme çerçevesi içerisinde bu hareketin yüz çevirdiği olgulardır.⁸¹ Roy bunu, "Yeni köktendincilere Batı'nın reddedilebileceğini düşünme imkanını veren de aslında din kavramı yararına bizzat kültür kavramının reddedilmesidir; din kavramı da kendini basit bir yasada (helal ve haram) ifade eden bir imana indirgenmektedir"⁸² şeklinde tanımlamaktadır. Bir başka deyişle, yeni köktencilik kültürsüzleşme yoluyla her türlü topluma uygulanabilir homojen İslamî bir yasa tanımlamaktadır. Bu çerçevede İslam, hiçbir kültür ve beşeri olaydan etkilenmeyen evrensel bir yasa olarak ortaya çıkar.

Bu kültürsüzleşme ögesi ilk dönemdeki siyasal İslamla ideolojik farklılıklar göstermektedir. Yeni köktendinciler siyasal İslamcılardan farklı olarak ideoloji -veya siyaset- kavramına karşı çıkmaktadırlar. Siyasal İslamcılar, Marksizm veya Batı siyaset biliminden aldıkları kavramları İslamîleştirerek, Batı ve batılı kavramlara karşı saf tutma yolunu seçerken, yeni köktendinciler her türlü ideolojik ve siyasal öğeyi reddetmektedirler.⁸³

⁸⁰ Bassam Tibi., *The Crisis of Modern Islam: A Pre-industrial Culture in the Scientific-Technological Age*, Utah, University of Utah Press, 1988, s. 12.

⁸¹ Oliver Roy,(b), *Küreselleşen İslam*, İstanbul, Metis,2003 ,s.129-139.

⁸² Ibid., s. 126.

⁸³ Oliver Roy(a) , *Siyasal İslam'ın İflas'ı*, İstanbul, Metis 1995, s. 62. Siyasal İslamcılar Kuran'dan *şura* (konsey), *hizip* (parti), *ümnet* (müminler topluluğu) gibi alınan terimleri modern siyasal bağlamda (demokrasi, sınıfsız toplum, politik partiler) yorumlamaktadırlar.Bu çerçevede İslamcı

Bu iki akımın ayrıldığı bir diğer nokta ise siyasal yöntemleridir. Yeni köktendinciler siyasal İslamcılardan farklı olarak toplumu artık devlet yoluyla değil, aşağıdan yukarıya yeniden İslamileştirmeye çalışmaktadırlar. Bir yandan tebliğ yoluyla bireylerin İslamî pratiklere dönmelerini sağlamayı amaçlarken, bir yandan da İslamî mekanlar ve şebekeler kurarak aşağıdan yukarıya toplumsallaşmayı önemsemektedirler. İslamî kütüphaneler, bankalar, alternatif toplu taşıma olanaklarının sağlanması, kooperatifler bu İslamî kamusal alanlara örnek teşkil etmektedir. Buralarda İslamî hayat yaşanmaya çalışılmakta ve bulunduğu yerin kültüründen kopma sağlanmaya çalışılmaktadır. Siyasal İslamcıların ulus perspektifinden farklı olarak, yeni köktencilik kapalı bir tarikat düzleminde işlemektedir.⁸⁴ Son olarak, yeni köktendinciler, siyasal İslamcılarının modernlikle sentez çabalarının tersine, modernlikle uzlaşmanın her türünü reddetmektedirler. Örnek vermek gerekirse, siyasal İslamcılar modern kıyafetleri, türban ve pardösü ile İslamleştirirken veya kravat takarlarken, yeni köktendinciler bunu toptan reddetmektedirler.⁸⁵ Yukarıda da anlatılmaya çalışıldığı üzere, kültürsüzleşme İslamiyeti Batı etkisinden koruma ve evrenselleştirme adına, beşeri olanı tümünden reddetme eylemidir.

1990'lı yıllarda İslamî devrim projesinin düş kırıklığıyla sonuçlanmasından sonra, İslam'ın bir ulusla sınırlanmaktan çok, bir global cemaat olarak algılanmaya başlanması da bu hareket için önemli bir olgudur.⁸⁶ Aynı dönemde İslam, Batıya göç eden işçilerin ikinci kuşağıyla birlikte yükselen bir eğilim haline gelmiş ve Batı'daki göçmenlerin buldukları topraklara uyum zorlukları, artan yabancı düşmanlığı, sefililiğin kültürsüzleşme öğretisiyle örtüşerek Batı'da gettolarda yaşayan Müslümanlar arasında önemli miktarda taraftar bulmuştur.

İnternetin yaygınlaşması ve iletişim teknolojisinin ilerlemesi de İslami çağrının dergiler ve camilerin ötesine taşınmasını sağlamıştır. İnternet, ümmetin oluşması veya genişlemesi için camiler ve dergiler yoluyla yapılmaya çalışan İslamî davetten daha önemlidir. Çünkü inançlarını kendi çevrelerinde tam anlamıyla yaşayamayanlar artık internet sitelerine girerek buralardan fetva alabilmektedirler.⁸⁷ Tabii her internet sitesi bu kadar

hareket kendisini bir siyasal ideoloji olarak tanımladığı İslam'da temellenen bir sosyo-politik hareket olarak görür. Siyasal İslamcılar kendi düşünceleriyle, diğer dinler arasında bir çatışma ve simetri kurmazlar; bu ilişkiyi faşizm, sosyalizm, kapitalizm gibi modern ideolojilerle kurarlar (s. 61).

⁸⁴ Ibid. s. 110.

⁸⁵ Ibid., s. 115.

⁸⁶ Ibid., s.129-139.

⁸⁷ Mansoor Jassem Alshamsi, *The Discourse and Performance of the Saudi Suni Islamic Reformist Leadership:1981-2003*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Exeter, University of Exeter, 2003, s. 250-267. Örnek vermek gerekirse, Arap-Selefi akımının ünlü ulemalarından ve ilahiyat doktoru, Suudi Dr.

uzmanlaşmış değildir. Müminlerin birbirleriyle sohbet amacıyla kurdukları siteler veya sıradan bir kişinin kendi görüşlerinin aktarıp sohbet etmek için başvurduğu sitelerde vardır. Buradaki amaç dinsel aidiyet üzerine evrensel bir mümin cemaati kurmak ve dini otoriteden uzak biçimde bireyselleştirilip internet bağlamında köksüzleşmesidir.⁸⁸

Tabii bu sitelerin veya yukarıda anlatılan dinin köksüzleşme sürecinin şiddetle doğrudan alakası yoktur. Selefilik veya yeni köktendincilik her ne kadar aşırı derecede anti-Batıcı olsa da, bu hareketin her kolu şiddetle ilişkili değildir. Cihatçılar gibi şiddet yanlıları olanlar gibi davete öncelik tanıyanlar da vardır. Fakat yeni köktenciliğin köksüzleşme çabası ve Batı kültürüyle uzlaşmayı tamamen reddedişi, Batı-İslam kültürleri arasındaki diyalogu engellemektedir. Bir önceki dönemdeki siyasal İslam'ın Batı ile sentez kurmasından farklı olarak, yeni köktendincilik tamamen Batı'yı reddederek Batı'yı ve dünyayı "biz veya onlar" mantığında algılamaktadırlar. Bu ise şiddetin en önemli saç ayağı olan siyasal, kültürel ve sosyal izolasyonu doğurmaktadır.⁸⁹

Elbette bu izolasyon süreci kendiliğinden ortaya çıkmaz, Batı'nın da önemli bir rolü vardır. Batı'nın İslamı homojen bir olgu olarak görmesi ve ulusal ve uluslararası politikalarını, bu homojen "öteki" ne karşı oluşturması izolasyona yol açmaktadır. Batı'daki Müslümanların kültürel ve sosyal farklılıklardan dolayı, Batı toplumlarına tam anlamıyla uyumlu olmaması ve bunun sonucunda Müslümanlığın Batılı ülkelerde gettolaşması yeni köktendinciliğin köksüzleşme politikasına Batı içerisinde katkıda bulunmakta ve izolasyonu arttırmaktadır. Batı dışında ise yeni köktendinciler kendi ulusal siyasal alanlarını ve devletlerini Batıyla işbirlikleri yüzünden kirlenmiş olarak düşünerek, köksüzleşme ve izolasyon sürecini buralarda da beslemektedirler. Fakat bu izolasyon sürecinin hem Batı'da hem de dünyanın diğer yanlarında şiddete dönüşmesi globalleşmenin yukarıda belirtilen ikinci önemli sonucu olan Batı güvenlik-jeo-strateji ilişkisiyle ve Batı'nın özellikle Orta Doğu politikaları ile doğrudan ilintilidir.

Her ne kadar 1990'lı yıllarda SSCB'nin yıkılışı Batı'da büyük bir umutla karşılanmışsa da, neo-liberalizm veya Latin Amerika'da uygulandığı şekliyle neo-liberalizm ekonomik dengesizliğe yol açmış ve Batı'nın geo-strateji ve güvenlik paradigmasında önemli değişikliklere yol açmıştır. Neo-liberal ekonomi ve ideolojiye uymayan veya uyamayan her türlü grup veya

Salman al-Oudah'ın '<http://www.islamtoday.net>' sitesi bunun en güzel örneklerinden biridir. Hem İngilizce hem de Arapça yayımlanan site e-mail yoluyla Batı ve dünyadaki Müslümanların sorularına cevap veya İslami söylemle fetva vermektedir.

⁸⁸ Oliver Roy, (b), *Küreselleşen İslam*, İstanbul, Metis, 2003, s. 157-158.

⁸⁹ Burada Schwartz'ın şiddeti oluşturan politik izolasyon teoreminden bahsedilmektedir.

düşünce Batı'nın "öteki" konumlandırması içine girmiş ve kontrol altında tutulması gereken bir güvenlik sorunu olmuştur. Bunun yanı sıra 21. yüzyılda enerjiye duyulan ihtiyaç ve buna karşılık artan ve daha da artacak olan dünya nüfusu, enerji politikalarını Batı'nın (özellikle de ABD'nin) önemli gördüğü dış politika alanına sokmuştur. Tabii bu sadece 1990'lara özgü bir olgu değildir, fakat küreselleşmenin hızlanması ve kaynak tüketiminin artması bu durumu daha önemli kılmıştır. Burada belirleyici nokta enerji kaynaklarının Müslüman dünya üzerinden geçmesidir ve bu olgu yüzünden bu alanda savaşın ve şiddetin olağanlaşmasıdır.

Kendisini "ötekini" kontrol etme şeklinde ortaya koyan yeni güvenlik paradigması üç boyutludur ve bu boyutlar Batı modernliğini dünyaya yaymak için önemli araçlardır. Buna karşılık bu üç boyut İslam-Batı bağlamında şiddetin oluşmasının en önemli nedenleridir. İlk boyut ABD'nin daha çok başvurduğu askeri boyuttur; ikincisi, Batı modernleşmesinin (serbest piyasa ekonomisi ve liberal demokrasilerin) IMF, Dünya Bankası ve uluslararası sivil toplum örgütleri yoluyla dayatılması;⁹⁰ üçüncüsü de demokratik bir küresel yönetimin eksikliği bağlamında Batı diye adlandırdığımız ülkelerden oluşan blokun ulusal çıkarlarına göre taraf tutma ve uluslararası olaylara küresel demokratik perspektiften daha çok kendi ulusal çıkarları çerçevesinde bakmalarından kaynaklanan durumdur. Bu güvenlik paradigmasının Müslüman dünya içinde adaletsiz olarak algılanması elbette kaçınılmazdır.⁹¹

Amerikanın askeri gücünün hegemonik bir güç olarak dünya ve Orta Doğu'daki varlığı, modernleşme ve serbest piyasanın İslam dünyasında başarısızlığı, büyüyen genç nüfusa karşı işsizliğin ve yoksulluğun artması, osna'dan Çeçenistan'a, Irak'tan Keşmir'e kadar çatışma ve küresel demokrasinin güçsüzlüğü ve meşruiyet eksikliği, düş kırıklığı ve adaletsizlik duygusunu arttırarak bu şiddet olaylarının özellikle Müslüman

⁹⁰ Soğuk Savaş sonrası Batı açısından güvenlik paradigması değişmiştir. Çünkü Batı için konvansiyonel savaş tehlikesi yaratabilecek güçler ortadan kalkmıştır. Bu bağlamda modernitenin en önemli unsurlarından olan serbest piyasa ekonomisi ve liberal demokrasiyi "ötekine" taşıyıp onu medenileştirmek bu güvenlik paradigmasının da saç ayağıdır. AB bunu siyasal ve sosyal projeleriyle yapmaya çalışmaktadır. Buna karşılık ABD bu güvenlik paradigmasını 11 Eylül sonrasında askeri boyutla dünyanın diğer Batı dışındaki kendisini tehdit eden bölgelerine taşımak istemektedir. Bu George W. Bush yönetimindeki yeni-tutucu yönetimin radikal ve hegemonik projesidir. ABD'nin tartışılmaz askeri gücü yoluyla "ötekine" serbest piyasa ve liberal demokrasiyi getirmek bu projenin ana amacıdır. Irak'ın ve Afganistan'ın işgali bu paradigmanın ürünleridir.

⁹¹ Birkaç örnek vermek gerekirse, Batı'nın Çeçenistan'da Rusya'nın yaptıklarını göz ardı etmesi, ABD'nin Orta Doğu'da gittikçe askeri gücünü artırıp İsrail'e koşulsuz destek vermesi ve IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların neo-liberal ekonomik yapıyı Müslüman dünya'ya dayatma girişimi ve bunun başarısızlığı gibi gelişmeler dünya'da hızlı bir adaletsizlik ve bıkkınlık duygusunu beraberinde getirmektedir.

dünyada Batı-Hıristiyan çatışması olarak algılanmasına olanak vermiştir.⁹² Bu bağlamda gelişen olaylar yukarıda belirtilen selefilüğün kültürsüzleşme politikasını besleyerek izalosyonu daha da arttırmaktadır. Seyyid Kutub, Muhammed el-Farac gibi yazarların, İslam'ı militan bir bakış açısıyla ele alan ve dünyayı *dariül harb* ve *dariül İslam* gibi kozmik mücadele bağlamında gören eserleri, bir taraftan selefilik içinde bir öğreti haline gelmekte, diğer taraftan Orta Doğu, Uzak Doğu Asya ve Orta Asya'da olduğu gibi, Batı'da yaşayan Müslümanların da hak alma bağlamında siyasal şiddete kaymalarına neden olmaktadır.⁹³

Bu gelişmeler bizim bu yeni dönemi İslam ve şiddetin enternasyonalleşmesi olarak nitelendirmemizi mümkün kılmaktadır. El-Kaide gibi selefilüğün cihatçı kolunun güçlenmesi 1990'lara rastlarsa da, cihatçıların örgütleniş 80'lere dayanır. 1980'li yılların son dönemleri siyasal İslam'ın enternasyonelleşmediği ama ulus devletler bazında zirveye tırmandığı dönemdir. Aynı dönemde SSCB'nin Afganistan'da yenilmesine rağmen, genelde Orta Doğu'dan gelen Arap gönüllüler Afganistan ve Pakistan'a gelmeye devam etmiş ve buradaki medreselerde hem dini hem de askeri eğitim almışlardır. Burada aldıkları eğitim genelde katı selefi hareketinin cihatçı versiyonu olmuştur.⁹⁴ Bu gönüllüler daha sonra evlerine dönerek ulusal İslamî hareketleri desteklemişler ve İslamî enternasyonalin ilk temellerini atmışlardır. Fakat, bu dönemde koordinasyonlu uluslararası bir lejyoner güçten henüz söz etmek mümkün değildir. Bu durum Usame Bin Ladin'in bu ulusalcı çizgiyle ayrılan gurupları birleştirmesi için uygun bir zemin hazırlamış ve selefilüğün (veya yeni köktendinciliğin) cihatçı kolu buradan türemiştir.⁹⁵ Afgan gazileri tarafından üretilen bu cihatçı yorum politik sosyalleşme yoluyla bir sonraki kuşağa geçmiş ve İslam'ın enternasyonel olarak vahabileşip (katı selefi veya Roy'un ifadesiyle yeni köktendincilik) militanlaşması bu dönemle başlamıştır.

Bu akım 1992 sonrasında artan bir taraftar kitlesi bulmuştur. Batı'yi temsil eden ve Orta Doğu ile ve dünyadaki varlığını askerileştiren hegemonik ABD'ye karşı selefilüğün cihatçı akımı güçlenmiştir. Afgan savaşının travmatik ortamından doğan ve tamamıyla anti-batıcılık veya kültürsüzleşme bağlamında oluşan bu kimlik Bosna, Somali, Çeçenistan gibi şiddetin doruk noktada olduğu yerlerden beslenerek, zaten siyasal olarak

⁹² Aktarma: John L Esposito., *Kutsal Olmayan Savaş: İslamcı Terör*, İstanbul, Oğlak Yayınları, 2003, s.39.

⁹³ Bkz. R.Paz, "Middle East Islamism in the European Arena", *Middle East Review of International Affairs*, No.3, 2002 . Somut bir örnek vermek gerekirse, 11 Eylül saldırılarını Batı'da yaşayan Müslümanlar yapmıştır.

⁹⁴ Jason Burke, *El Kaide: Terörün Gölgesi*, İstanbul, Everest, 2004, s.103.

⁹⁵ Ibid. s.104.

yabancılaşan selefti kitlelerini yanına çekmiş ve çekmektedir. Afgan savaşı sonrasında Afganistan'da eğitim görmüş militanlar kendi ülkelerinde ve dünyada bu akımı yayacak örgütler kurarken, bir yandan da bir lejyoner ordusu gibi Müslümanların çatışmada olduğu yerlere gitmekte ve Batı'da şiddet (terörist) eylemleri gerçekleştirmektedirler.

Bu durum El-Kaide gibi küresel biçimde işleyen bir örgüt için ortaklık kurulacak bir zemin yaratmıştır. Bu örgütün İslam'ın etnisite bağlamında problemlili olduğu Avrupa'daki banliyölerden Filipinler, Bosna, Endonezya'ya kadar gibi birçok ülkedeki İslamî gruplarla ilişkiye girerek mevcut İslamî yapıyı seleftilik bağlamında tekrar inşa etmesini sağlamıştır. Sufi İslam'a yakın olan Çeçen ve Keşmir Müslümanlığının seleftileşmesi bunun en güzel örneğidir. Bir bakıma küreselleşme ve modernleşmenin sonuçları, İslam'ın cihatçı yorumunu beraberinde getirmekte ve İslam kimliğine şiddet ögesini de sokmaktadır. Küreselleşen seleftilik, mevcut küresel şiddet yüzünden daha çok İslam'ı militan bir şekilde yorumlayan kaynakların öğretilerinden beslenmekte ve kendi iç yorumu olan cihatçı akımı güçlendirerek, ve sempatanlarını arttırmaktadır. Tabii bu sempatanlık bir grubun içerisine girme ve o grubun *rol kimliği*⁹⁶ bağlamında intihar saldırısını da, dünyadaki sıcak bölgelere gidip savaşmayı da gerektirebilir.⁹⁷ Bu bağlamda şiddet şiddeti doğurmakta ve şiddet öznesiz bir iktidar⁹⁸ durumu olarak ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle, belirli bir amaca ulaşmak için kullanılan bir yol daha sonra nedensiz

⁹⁶ Bu şiddet-kimlik ilişkisi sosyal grup ve rol ilişkisi bağlamında ele alınmaktadır. Tajfele'e göre Sosyal kimlik kişinin bir sosyal grup üyeliği içerisinde kendi hakkında edindiği fikrin bir parçasıdır. Sosyal kimlik bir kolektif kimliktir. 'Biz' kavramı ve bireyin grupla nasıl kaynaştığı üzerinde durur. Sosyal kimlik etnisite, ırk bağlamında olabileceği gibi politik gruplaşma bağlamında da oluşabilir. Sosyal kimlik, otomatik olarak bir rol kimliğini de beraberinde getirir. Rol kimliği ise bireylerin grup içerisindeki rollerini, buldukları pozisyona ve kendinden istenilen gerekliliklere göre içselleştirir. Sosyal kimlik ve grup kimliğini, bireyin gruplar içerisinde kendine benzeyenler arasından oluşturup "biz" ve "öteki" olarak kurmasına karşılık, rol kimliği bireyin kendisine, "ben kimim" sorusunu grup içindeki diğer bireylerle etkileşimi ve onların beklentilerini de içine alarak kendini tanımlaması sonucunda oluşur. Bir başka deyişle benlik, diğerlerinin beklentilerini içine alarak oluşan bir süreçtir ve kişi kendisi hakkında bir bilgiyi diğerlerinin sayesinde anlar. Bu rol kimliği bağlamında birey binlerce kişiyi o örgütün üyesi olma gerekliliği bağlamında öldürebilir. Bir başka deyişle o grubun üyesi olma gerekliliği yüzlerce kişiyi öldürmekten geçebilir. R.W White, "Social and Role Identities and Political Violence: Identity as a Window On Violence in Northern Ireland", R.Ashmore, L.Jussim and D.Wilder, (ed.) *Social Identity, Intergroup Conflict and Conflict Reduction*, New York, Oxford University Press, 2001, s.138-140.

⁹⁷ Bu sempatanlıktan eylemciliğe geçişin en güzel örneği 2001de Paris-Miami uçağını ayakkabısına koyduğu bombayla uçurmaya çalışan 1973 doğumlu Richard Reid'dir. İslama hırsızlık suçundan girdiği hapis hanesinde geçmiştir.

⁹⁸ Burada iktidar kelimesi Foucaultcu bir anlamda kullanılmıştır. "İktidar verili bir 'kullanma' hakkı olarak bir insan veya insan grubu tarafından kullanılmayan bir şeydir"; Orhan Tekelioğlu, *Michel Foucault ve Sosyolojisi*, İstanbul, Bağlam, 1999, s.130.

ve her şeyi içine alan bir hal almakta ve eyleme katılan katılmayan herkesi içerir hale gelmektedir.

Bu bağlamda ikinci dönemde, birinci döneme göre şiddet, yapısal ve kapasite olarak farklılaşmıştır. İkinci dönemdeki şiddetin önemli bir özelliği şiddeti kullanan aktörlerin artık sadece ulus-devlet bazında rol oynamamalarıdır. Her ne kadar şiddet Keşmir, Çeçenistan gibi sıcak bölgelerde ulus-devlet bazında işliyorsa da, Batı ve modernleşmenin küreselleşmesi ve yayılmasıyla bağlantılı olarak İslamcılar için şiddetin alanı dünyadır ve modernleşmenin askeri gücü olan ABD'nin bulunduğu her yer ve onun müttefikleri hedef alanı içerisindedir. 11 Eylül saldırıları ve ikiz kulelere yapılan intihar saldırısı, ardından Bali'de bir diskoteğin bombalanması ve İspanya'da tren rayına konulan bomba şiddetin küreselleşmenin örnekleridir. İkinci önemli nokta ise şiddetin kapasite olarak ilk dönemkinden farklı olmasıdır. İlk dönemki şiddet temelde devlet güçleri-İslamcı örgütler arasında kullanılırken, ikinci dönemdeki İslamcı şiddetin alanı daha geniştir ve sivilleri daha fazla kapsamaktadır. 2003'de İstanbul'daki HSBC bankasına ve bir sinagoga yapılan saldırı bu eylemlerde ilk dönemkinden farklı olarak İslami şiddetin çok rahat bir şekilde sivil - resmi ayrımı olmadan herkesi hedef alabileceğini göstermektedir. Birinci dönemden farklı olarak bu dönemde İslamcılarının genel olarak halktan popüler destek almaları ve siyasal alanın içerisinde olmaları gibi olgular yoktur. Bunun yanı sıra bu dönemki İslamcılık daha radikal ve izole bir mecraya kaymıştır. Müslüman olan ama İslamcı olmayan herkes -teröristin vatandaşı da olsa—düşman safına sokulabilmektedir.

11 Eylül saldırıları ve sonrası gelişmeler hem cihatçıların hem de Batı'nın dünyayı kozmolojik bir şekilde ikiye ayırmasına neden olmuştur. Batı tarafından modernlik ve onun öğeleri yayılmaya çalışıldıkça, (bu Batı açısından hem güvenliği hem de kendi ontolojik yapılanması bakımından kaçınılmazdır) cihatçı selevi akım da, şiddet, modernleşme ve Batılılaşmanın söylem ve sembollerini yıkılması gereken bir hedef haline getirmektedir. 11 Eylül sonrası ABD'nin "terörle savaş" paradigması çerçevesinde Afganistan ve Irak'a yönelik operasyonları, Batı için tehdit oluşturan diktatör rejimlerin yıkılıp, modernleşmenin getirilmesi için yapılan acil eylemlerdir. Buna karşılık Irak'ta Amerikan güçlerine ve onun müttefiklerine karşı El-Kaide bağlantılı saldırılar ABD'nin bu hegemonya girişimi ve modernleştirme projesini engellemeye çalışan bir karşı saldırıdır.⁹⁹ Bu bağlamda Seyla Benhabib gibi yazarların, 11 Eylül intihar saldırıları ve şiddet çerçevesinde El-Kaide'yi nihilist olarak belirtmeleri bir tür kavramsal eksikliği

⁹⁹ Irak'a yeniden yapılandırma için getirilen malzemeleri taşıyan şöforlerin veya geçici yönetimde görev alan bakanların öldürülmesi modernleşme çabalarını yıkmak için yapılan karşı eylemlerdir.

beraberinde getirmektedir.¹⁰⁰ Her ne kadar Fukuyama gibi yazarlar Soğuk Savaş sonrası aydınlanma pratiğinin doğrusal tarih geleneğini içerisinde Batı modernleşmesinin zaferini bir son olarak ilan etse de, bu modernliğin veya modernitenin geç modern zaman yorumlarına karşı El-Kaide'nin Batı söylemini ve sembollerini yıkmaya isteği SSCB'nin sosyalizmi yayma veya Nazilerin dünya'yı Nazileştirme planlarından farklı değildir. Bu, Fukuyama ve Huntington'un teorilerinin tersine çevrilmiş bir hali olarak Cihatçı akımın yapmak istediği, İslam'ı kurtarmak için Batı değerlerini ve onu oluşturan önemli saç ayaklarını yıkmak isteyen tamamıyla ütöplast bir projedir. Bir tür "yaratıcı yıkmaya" dönüşen bu girişimde birinci dönemdeki İslamcı şiddetin modernleşmeyle uzlaşma anlayışı tamamen yok olmuştur. Cihatçılar ne kadar modernliğin bir ürünü ise, "yaratıcı yıkmaya" da o kadar modernliğin ürünüdür ve bu da yeniyi oluşturmak için şiddetin kutsanmasını beraberinde getirmektedir.

Sonuç

11 Eylül 2001 şiddet sarmalının zirveye çıktığı andır. Bu durum şiddetin iktidar olma özelliğinin en tipik örneği olmuştur. ABD'ye yapılan bu terörist saldırı sonucunda ülke toplumsal bir travma geçirmiştir. Bu toplumsal travma "zaman çöküşü" durumunu beraberinde getirmiştir: George W. Bush'un terörizmle ilgili bir konuşmasında yüzyıllar öncesinde yapılan "Haçlı seferlerine" vurgu yapması bu travmatik durumun en güzel örneğidir.¹⁰¹ İlk defa Amerika Birleşik Devletlerine karşı yapılmış bu çapta büyük bir saldırı hem halk, hem de elit üzerinde ciddi bir travma yaratmıştır. Zaten başta olan yeni muhafazakar iktidarın ideolojik olarak ulus-devlet olgusuna güçlü vurgusu, ABD gibi bir gücün "Bush doktrini" adıyla küresel bir güvenlik politikası geliştirmesini sağlamıştır. Bu doktrin, olası tehditler üzerinde kontrol kurma olarak adlandırabileceğimiz bir politikadır ve gelebilecek tehlikelere karşı kaynakların kontrol ve imhasını öngören bir görüşü savunmaktadır.¹⁰²

11 Eylül 2001 sonrası ABD'nin küresel kaynakları kontrol etme isteğiyle birlikte yürüttüğü terörizmle savaşın bir özelliği de, uluslararası ilişkilerde bundan böyle devleti tek aktör olmaktan çıkarmasıdır. Terörizm ve şiddet artık ulus- ötesi bir duruma işaret etmektedir. ABD'nin "Bush Doktrini" çerçevesinde "bataklığı kurutma" politikası ve bu bağlamda gerçekleştirdiği Afganistan ve Irak operasyonları bu şiddet sarmalını doruğa çıkartmıştır. Böylece ABD, dünyanın modernleştirme gücü olarak Orta Doğu'ya

¹⁰⁰ Seyla Benhabib, 'Kutsal Olmayan Savaşlar', *Doğu Batı*, Yıl. 4, Sayı, 20, s.70.

¹⁰¹ Aktaran John L. Esposito, *Kutsal Olmayan Savaş: İslamcı Terör*, İstanbul, Oğlak yayınları, 2003, s.99.

¹⁰² Slavoj Žižek, *Irak Çaydanlığı*, İstanbul, Encore, 2004, s. 19.

modernliği ve onu oluşturan demokrasi, laiklik gibi parametrelerini zor kullanarak getirmeye çalışmaktadır. Afganistan ve Irak işgali modern olmayan bu iki ülkeye ve diğer "barbarlara" örnek teşkil edecektir. Bu aydınlanma projesinin bir tür devamı gibidir. Fakat unutulmaması gereken nokta, bu tür kurucu rasyonel projelerin modernliğin doğası gereği her zaman kendine karşı bir tepkiyi doğurmasının kaçınılmaz olduğudur.

ABD'ye karşı savaşanlar bunu kurtuluş mücadelesi veya üçüncü Dünyacılık gibi motiflerle yapıyorlarsa da (ya da ABD terörizmi yok etme ve Orta Doğu'ya demokrasi getirme amacıyla Büyük Orta Doğu'ya girdiğini ileri sürse de) bu süreç bir zaman sonra sadece şiddeti icra edilmesi gereken bir motif haline getirecektir. ABD'nin Irak'ta El-Kaide'nin bir kolu olan *Tevhid ve Cihat* örgütünün lideri Ürdünlü terörist Ebu Musab Al-Zarkavi'yi bulma girişimleri sırasında sivil hedefleri bombalayıp yüzlerce kişiyi öldürmüş olması veya İslamcı teröristlerin insani yardım ve Irak'ın yeniden yapılanması çerçevesinde ülkeye gelen sivil insanları öldürmeleri şiddetin ne kadar iktidarda olduğunun göstergeleridir. Şiddet her ne kadar bir amaç için yapılsa da, belirli bir süre sonra Müslüman-Hıristiyan veya Hıristiyan-Müslüman karşıtlığı çerçevesinde kendisi yerine getirilmesi gereken bir amaç olarak icra edilmektedir.

Şiddetin iktidarda olduğunu gösteren bir örnek ABD ve İslamcı örgütlerin şiddeti gerçekleştirirken karşı tarafın alışık olmadığı ve kültürüne yabancı olduğu şiddet pratiklerini uygulamalarıdır. Amerikalı askerlerin Ebu Garib hapishanesinde cinselliğin tabu derecesinde mahrem olarak algılandığı Müslümanlar (özellikle İslamcılar ve "isyankar Müslümanlar") üzerinde uyguladıkları cinsel tacizi ön plana çıkaran sistematik işkenceye karşı, İslamcı grupların medya önünde bireyin hayatının her şeyden önemli olarak algılandığı Batı'da ve Batılı ülkelerde çok sık rastlanmayan şekilde, kaçırdıkları kişilerin boğazlarını besmeleyle kesmeleri, her ne kadar altında ulusal kurtuluş, demokratikleşme gibi motifler varsa da şiddetin iktidar olduğu bir duruma işaret etmektedir.

Modernleşirmeci "Hıristiyan-Siyonist Amerikan İmparatorluğuna" karşı onu yıkmak isteyen cihatçı İslamî örgütler dünyayı kozmik bir savaşın alanı haline getirmek istemektedirler. Bu da şiddeti iktidara taşımaktadır. 11 Eylül sonrası ABD'nin dünyayı Batılılaştırma isteğine karşı, cihatçıların ABD'yi ve işbirlikçilerini yıkmaya isteği ilk bölümde belirtildiği gibi modernliğe içkin bir sorundur. Bu bağlamda Irak küçük bir dünya (*küre*) olmuş ve modernliği kurmaya çalışan Amerika'ya karşı El-Kaide ve diğer grupların bunu yıkmaya girişimi dünya üzerindeki İslam-Batı çatışmasının küçük bir yansıması haline gelmiştir. Her ne kadar Irak, Orta Doğu'yu modernleştirme ve "eğitmenin" olduğu kadar, bölgedeki petrol rezervlerini kontrol etmenin de ilk ve önemli adımıysa da, İslamcılara göre ABD'yi ve

önun işbirlikçilerini buradan atmak aşağılanmanın sonu ve yeni bir dünyanın doğuşu için gereklidir. Yıkım yeniyi doğuracak, işgalciyi yok edecek ve aşağılanmayı sona erdirecektir. Bu durumda şiddetin kaçınılmaz olarak tekrar tekrar üretileceği kesindir. Cihatçıların Orta Doğu'daki işsiz ve umudu kalmayan gençlerin cazibe merkezi haline gelmesi ve her geçen gün daha da güçlenmesi bu düşünceyi desteklemektedir.

Kısaca özetlersek, 11 Eylül'ün yarattığı travmatik durum ve bunun arkasından oluşturulan "Bush doktrini" 18. yüzyıl aydınlanma projesinin radikal geç modern zaman versiyonu olarak modernleşirmeyi Orta Doğu'ya tepeden indirmeye çalışmaktadır. Tabii bu modernleşmeyi tepeden indirme süreci, onu yıkmak isteyen El-Kaide gibi örgütleri kendiliğinden cihada ve şiddete çekmektedir. Her ne kadar Bush yönetimi modernleşmeyi tepeden indirmeyi planladıysa da, bu hem ABD'yi hem de İslamcılar şiddet sarmalına götürmektedir. Bu durumda da belirli bir süre sonra şiddet bir araç olmaktan çıkıp amaç haline gelmektedir.

Sonuç olarak; küreselleşme Batı modernliğinin yayılmasını hızlandırmıştır. Fakat küreselleşen Batı kurumları ihraç edildikleri ülkelere uymamış ve siyasal İslam'ın Orta Doğu ve dünyada güçlenmesini sağlamıştır. İslamcılar Batı'nın hegemonyasını şiddet yoluyla yıkmaya çalışmaktadırlar. Çünkü yeni eskinin yıkıntılarından çıkacaktır. Bu yıkma girişimi sadece siyasal İslam'a özgü bir şey değildir. Kendisi gibi modernliğin ürünü olan Nazi Almanya'sı ve Sovyet Rusya'sı da bunu yapmak istemiştir. Bu yeniyi yapma girişimi şiddetin güçlenmesini ve iktidar olmasını doğurmaktadır. Artık şiddeti yapan özne değildir, şiddetin kendisi öznedir.